

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní humanitární a sociální práce

Bc. Lenka Linhartová, DiS.

*Romské matky v zařízení Bydlení pro matky/otce s dětmi
v tísni v Dalově
Diplomová práce*

vedoucí práce: Prof. PhDr. René Lužica, ArtD.

2015

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

Podpis.....

Poděkování

V mé práci bych velmi ráda poděkovala Prof. PhDr. René Lužicovi, ArtD., za jeho velmi cenné rady, připomínky, trpělivost a ochotu, se kterou ke mně přistupoval. Dále můj velký dík patří mým respondentkám, které mi i přes počáteční nervozitu poskytly rozhovory a já je za jejich odvahu velmi oceňuji a tímto jim i děkuji.

Také děkuji vedení organizace Sociální služby Šternberk, p. o., paní Mgr. Haně Dvorské a vedoucí azylového domu v Dalově paní Mgr. Radce Janišové, že jsem s jejich svolením mohla výzkum uskutečnit.

Chtěla bych poděkovat i všem mým přátelům a rodině, kteří mě při psaní podporovali a mysleli na mě. Touto cestou Vám všem ještě jednou děkuji.

Obsah

Úvod.....	5
1. Kdo jsou to Romové?.....	7
1.1 Romská rodina v minulosti.....	9
1.2 Struktura romské rodiny.....	11
1.2.1 Postavení romské ženy v rodině.....	12
1.2.2 Postavení romského muže v rodině.....	13
1.2.3 Romské dětství a výchova.....	13
1.3 Klinické rodiny se zaměřením na svobodné matky.....	15
2. Sociální vyloučení.....	18
2.1 Vnější a vnitřní příčiny sociálního vyloučení.....	18
2.2 Projevy sociálního vyloučení.....	19
2.3 Romové jako skupina ohrožená sociálním vyloučením.....	23
3. Azylové domy jako dočasná forma pomoci při ztrátě bydlení.....	26
3.1 Charakteristika azylových domů pro matky s dětmi.....	27
3.2 Obec Dalov.....	27
3.2.1 Azylový dům Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísní, Dalov.....	28
3.2.2 Příspěvková organizace Sociální služby Šternberk.....	33
4. Výzkumné šetření.....	35
4.1 Cíl výzkumu.....	37
4.2 Výzkumné metody.....	37
4.3 Výběr respondentek.....	40
4.4 Příprava sběru dat.....	47
4.5 Sběr dat.....	48
4.6 Analýza a způsob interpretace dat.....	49
4.7 Příběh respondentky č. 1.....	51
4.8 Příběh respondentky č. 2.....	55
4.9 Příběh respondentky č. 3.....	58
5. Diskuze.....	63
6. Specifika zkoumaných romských matek.....	67
Závěr.....	69
Seznam literatury.....	72

Úvod

Ať už jsou to romské matky, na které se zaměřuji ve své práci nebo ostatní matky nacházející se se svými dětmi v azylových domech, spojuje je jedna skutečnost, a tím je jejich obtížná situace, do které se dostaly vlivem nepříznivých okolností způsobujících ztrátu naší jistoty a tím je ztráta domova. Proč zrovna tuto situaci nazývám obtížnou? Je to z důvodu, že bývá velmi obtížné se z nepříznivé situace spojené se ztrátou bydlení vymanit a nalézt si vlastní bydlení.

Příčin, které mohou vést osamělé matky s dětmi k využití služeb azylových domů, může být celá řada. Haasová (2005, s. 85) poukazuje ve svém výzkumu (Jak žijí v Olomouci ženy bez domova) na celou řadu sociálních problémů, které se mohou zrcadlit v příbězích žen, které se ocitly bez domova. Jedná se například o problémy jako je rozvodovost, ústavní výchova dětí a mládeže, alkoholismus, výchova dětí v neúplných rodinách, nedostatek dostupných bytů, nezaměstnanost, selhání primární rodiny a další. Takovéto ženy či dívky s negativními zkušenostmi trpí nedostatkem sebedůvěry a ocitají se na okraji společnosti mnohdy již smířené se svým osudem.

Další potíž v jejich situaci způsobuje stav bytové situace na českém trhu, kdy je pro osamělé matky či otce a rodiny s dětmi v azylových domech obtížné našetřit si finance na kauci, kterou požadují soukromí majitelé a tímto způsobem si tak opatřit domov. Chybí zde následná služba na azylové domy ve formě sociálního bydlení. Jako sociální pracovníci působící v azylových domech bychom měli usilovat o to, aby lidé nacházející se v těchto typech zařízení nebyli na službě závislí. Dále aby využívali služeb azylových domů jen po určený čas a jejich pobyt v azylovém domě se tak už v nejlepším případě neopakoval. Jak to ale udělat, když následná služba ve formě sociálního bydlení chybí a šance opatřit si nájemní byt s kaucí, je pro lidi v azylových domech malá? Bude nadějí na lepší časy v této oblasti zákon o sociálním bydlení, který má vejít v platnost v roce 2017? Každopádně bude trvat ještě nějaký čas, než dojde ke změně v této oblasti.

Jako téma diplomové práce jsem si zvolila Romské matky v zařízení Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísni v Dalově (dále jen BMOD). Práce je empirického charakteru a její součástí je kvalitativní výzkum. Svoji výzkumnou část jsem se rozhodla uskutečnit v zařízení BMOD z důvodu, že zde od září 2014 působím jako sociální pracovníce a měla jsem příležitost poznat tyto matky, které se se mnou podělily o svůj životní příběh, který je dovedl do situace,

ve které se nacházejí, či některé z nich už možná nacházely a nyní je čeká jiná snad lepší budoucnost.

Práce v azylovém domě v BMOD v Dalově byla pro mne inspirací pro realizaci mé diplomové práce, kdy jsem se na základě této skutečnosti rozhodla tomuto tématu věnovat hlouběji.

V teoretické části diplomové práce, která je členěna do tří kapitol, jsem se zabývala vymezením pojmu, kdo jsou to vlastně Romové. Dále jsem se zaměřila na popis tradiční romské rodiny a strukturu romské rodiny, kdy jsem se v rámci rodiny zmiňovala i o postavení romské ženy a muže v rodině, stejně tak i o romském dětství. V rámci první kapitoly jsem se také zabývala i charakteristikou matek, které jsou samoživitelkami a s jakými potížemi se musí následně potýkat. Dále jsem se ve své práci zmínila o sociálním vyloučení, jeho projevech, příčinách a o Romech jako skupině ohrožené sociálním vyloučením. V poslední kapitole jsem se pak věnovala charakteristice azylových domů pro matky s dětmi a samotnému popisu zařízení BMOD v Dalově.

V praktické části diplomové práce jsem zpracovala příběhy tří romských matek nacházejících se v době mého výzkumu v zařízení BMOD v Dalově. Cílem bylo popsat jednotlivé příběhy romských matek využívajících sociální službu azylového domu v Dalově. Chtěla jsem zjistit, jaké příčiny vedly tyto matky ke skutečnosti, že musely využít tohoto typu služby, dále získat přehled o průběhu jejich adaptace na nově vzniklou situaci, možnosti které mají k řešení této nastalé situace a jaké jsou jejich představy o budoucnosti. Ve výzkumné části se nachází případové studie matek, kdy jsem se snažila ke konci výzkumné části příběhy těchto tří matek shrnout do jedné kapitoly a nastínit zde zajímavá témata, která se v rozhovorech objevila.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Kdo jsou to Romové?

Velká část majoritní populace má o Romech zkreslené představy a z toho plynoucí i negativní postoj. Tito lidé nevědí o Romech téměř nic. Často také ani Romové neznají své kořeny, svoji historii a původ. Romové dnes žijí rozptýleně na všech pěti kontinentech, převážně pak v Evropě (Davidová, 2004, s. 16). Podle odhadů Světové banky žije v Evropě okolo sedmi až devíti miliónů Romů, kdy většina z nich (šest miliónů) žije ve střední a východní Evropě (Schuringa, 2007, s. 14).

V každé zemi, kde se Romové usadili a žijí, jsou nazýváni různým pojmenováním (ethnonymum). Mezi rozšířenou skupinu u nás patří donedávna či dodnes obecně užívaný název Cikán – Cikáni. Sami se však často nazývají jako Romové (autonymum). Autonym „Rom, Romni, Roma“ je společným označením několika etnických skupin, které spojuje společný původ, kulturní rysy a jednotlivé osobní charakteristiky. Rom znamená muž či manžel, manželství a dnes nahrazuje dřívější obecně používaný a rozšířený název Cikán, kdy měl tento pojem pejorativní nádech (Davidová, 2004, s. 18 – 19).

Autonym „Rom“ má však velmi starý původ, kdy má pravděpodobně základ ve slově „Dom“ (Domba), což je souhrnné označení příslušníků indické kasty (hudebníci a řemeslníci) s obdobným sociálním statutem (Šuleř, Lázníčková, Hübschmannová, Horváthová, Lhotka, Nečas, Davidová, Raichová, Daniel, Jurková, Marušiaková, Kumanová, Zelinová, Juhasz, Karoly, Bartosz, Szuhay, Popov, 1999, s. 16).

Celkové označení romských skupin s názvem „Rom – Romové“ přijalo i světové romské hnutí – Mezinárodní romská unie (International Romani Union). Název Rom ale nepoužívají všechny skupiny Romů, například Sinti, Manuši (Davidová, 2004, s. 18 – 19).

Jaké subetnické skupiny Romů žijí vůbec na území České republiky? Pro prvotní představu na území České republiky žijí tři početné a dále dvě méněpočetné subetnické skupiny. Tyto skupiny dohromady představují: Romové slovenští, maďarští, olašští (valašští), čeští a němečtí Sinti. Každou z těchto skupin můžeme ještě posléze dělit na další podskupiny, a to rodové, lokalitní, profesní, na čisté takzvané *žuže Roma* a nečisté nazývané *degeša*, dále na městské, vesnické, bohaté a chudé. V současné době můžeme tyto skupiny dělit ještě dle těchto diferenciačních kritérií, a to na Romové integrovaní – neintegrovaní, asimilovaní –

neasimilovaní, vzdělaní – nevzdělaní a podobně. V žádném případě však nemůžeme tvrdit, že jsou všichni Romové stejní (Hübschmannová, 2002, s. 25 – 26).

Problém vymezení, kdo jsou to vlastně Romové, ale musí řešit většina autorů napříč publikacemi a dodnes také na tuto otázku zcela nikdo uspokojujícím způsobem neodpověděl. Vždy bychom ale měli zohledňovat dva hlavní směry, a to vnímání Romů jako skupiny lidmi z vnějšku a druhým směrem je vlastní sebeidentifikace Romů, tedy jak vnímají sami sebe (Jakoubek, Hirt, 2004, s. 138).

Majoritním obyvatelstvem jsou Romové obvykle vnímáni jako homogenní skupina, ne tedy v její diferenciaci skupinové ani dle jiných znaků. Taktéž jsou dnes nesprávně považováni za Romy jen ti, kteří se přihlásili k romské národnosti při sčítání lidu. Za Romy je však správné považovat všechny, i ty, kteří se veřejně ke svému etniku nehlásí, ale je třeba respektovat rozhodnutí každého z nich (Davidová, 2001, s. 9 – 10).

Vedle názoru, že jsou Romové vnímáni majoritní populací za homogenní skupinu, existuje celá řada autorů (představitelé majority), kteří dle tohoto převládajícího názoru na druhou stranu popisují různé podskupiny uvnitř obrovské skupiny Romů, ale i přes jemné členění, které je nám v těchto textech nabízeno, žádnému z těchto autorů se nepodařilo překročit stín shrnujícího pohledu, a to že mluví o Romech (Jakoubek, Hirt, 2004, s. 138).

Často bývá právě zpochybňováno, zda je vhodné říci, zda ten a ten občan by měl být považován za příslušníka romského etnika a dle jakých kritérií. Zda považovat za Roma toho, kdo se cítí být subjektivně Romem či Sintem (skupina německých Romů žijících v České republice), kdo se přihlásil ke své romské národnosti, či koho lze obecně za Roma považovat a dle jakých znaků. Tyto znaky mohou být antropologické tedy viditelné nebo znaky etnické příslušnosti, což může být způsob života, kultura a jazyk. Podstatná je tedy etnická příslušnost subjektivní ze strany samotných Romů nebo objektivní. Samotní Romové jsou v posledních letech jako skupina stále více rozdílní a strukturovaní, a to jak ve vnějších projevech způsobu jejich života (způsob bydlení, odívání, způsoby obživy měnící se v důsledku narůstající nezaměstnanosti), tak i v rodinných vazbách a společenských vztazích, hodnotové orientaci a v celkovém postoji k neromskému obyvatelstvu (Davidová, 2001, s. 9 – 10).

1.1 Romská rodina v minulosti

Rodina je nepostradatelnou institucí jak pro dítě, tak i pro dospělého člověka. Na jedné straně dává rodina každému ze svých členů pocit bezpečného zázemí a na druhou stranu může být také i v určitých směrech pro jednotlivce zdrojem stresu (Matoušek, 2003, s. 10). Rodina dává jednotlivci oporu a zároveň mu dává svobodu, aby si jedinec v rámci rodiny mohl budovat a zachovávat svoji osobní odlišnost (Matoušek, 2003, s. 83).

V minulosti měli Romové zakazovaný přístup do většiny evropských zemí a tak se mohly tyto skupiny pohybovat na daném území vždy jen ilegálně po dobu, než byly dopadeny. Majoritní společnost byla jejich úhlavním nepřitelem, a to jak panovnická moc, která vydávala různá restriktivní nařízení a opatření směřovaná proti těmto skupinám, tak i běžní obyvatelé, kteří tato nařízení následně vykonávali. Postupně se tedy stále více prohlubovala nedůvěra romských nomádních skupin vůči vládnoucí společnosti. Důsledkem této situace se konstituovala silná romská společenství jako pevně provázané skupiny s rodovými svazky. V dobách pronásledování se Romové ocitali zcela bezbranní napospas nepřátelskému prostředí, od kterého nemohli čekat podání pomocné ruky jako uvnitř své sociéty. Romská sociéta na půdorysu kasty musela tedy držet pohromadě, aby mohla společně čelit nepřátelskému, majoritnímu prostředí. Romské skupiny se v některých ohledech řídily rodovými pravidly, kdy nad jejich dodržováním dohlíželi nejen vůdcové skupiny, ale potažmo všichni členové této sociéty. Veškeré dění ve vícegenerační rodině se odehrávalo veřejně před zraky všech jejích členů. Jednání jednotlivce tak bylo neustále podrobováno obecnému posouzení. Síla se nacházela uvnitř společenství, rodiny a jednotlivec sám o sobě neznamenal vůbec nic. Každý člen měl v kolektivu své místo a byl nedílnou součástí celku. Uvnitř společenství se musely přísně dodržovat rodové zákony, které měly Romy ochránit před špatnými silami a veškerým zlem (Šuleř a kol., 1999, s. 21).

Již v minulosti hrála tedy romská rodina velmi důležitou roli. Při kočování byli Romové závislí na okolní společnosti, ale i uvnitř rodiny a společenství byli na sobě její členové velmi závislí. Rodina byla totiž zdrojem obživy a plnila rovněž i vzdělávací funkci, kdy se chlapci učili v rodině řemeslu a dívky se zase učily, jak správně pečovat o děti a následně i o svého manžela. Romové žili se svojí širší rodinou v jedné osadě, čtvrti, kdy je kromě pokrevního příbuzenství pojila dohromady i vzájemná solidarita mezi členy navzájem a největším trestem pro Roma bylo tehdy vyhnání z rodiny, kdy tím člen rodiny automaticky ztrácel sociální jistoty. Romská rodina plnila tedy především funkci ochrannou (nikdo z členů nezůstal sám a o vše

bylo v rámci rodiny postaráno), dále funkci psychologickou, kdy se veškeré problémy v rodině řešily dohromady. Jako poslední funkci plnila rodina funkci ekonomickou, kdy poskytovala zajištění obživy všem jejím členům (Český rozhlas, 2000).

Široká rodina plnila také důležitou sociální funkci, kdy uvnitř platila zásada solidarity s jakýmkoliv způsobem handicapovaným členem. Romové se často v minulosti na svých cestách ujímali tuláků, osiřelých dětí a těch, které majoritní společnost vytěsnila na její okraj, kdy se tak tito lidé ocitli na stejné úrovni ve společnosti jako Romové. Významné místo ve skupině zaujímal vedle přirozených autorit a vůdců (vajda, vojvoda) taktéž staří lidé. Tito staří lidé byli vysoce oceňováni pro svoje životní zkušenosti a moudrost, kterou si získali věkem. U těchto starých lidí měly někdy zvláštní postavení takzvané ženy, které byly považovány díky svým léčitelským schopnostem a moudrosti za vědmy, které dokáží navázat komunikaci se silami přírody (Šuleř a kol., 1999, s. 21).

V tradiční romské pospolitosti dívka opouštěla svoji rodinu zhruba ve věku 14 – ti let, kdy se v této době předpokládalo, že je dívka již připravena se zhostit veškerých domácích prací. Výchova dívek pak dále pokračovala u tchyně, která musela dívku doučit všemu, co se doma pro nízký věk nestihla naučit. Dívka byla považována za dospělou hospodyně, až když měla dvě až tři děti. Pak bývalo zvykem, že se mladí manželé odstěhovali, i když tomu tak být nemuselo. Při větším počtu dětí musela nejstarší dcera pomáhat matce při péči o děti a domácnost. Žena měla v domácnosti mnohem více povinností, než tomu bylo u mužů. Úkolem mužů bylo především vydělávat peníze, které ale mnohdy na pokrytí všech potřeb rodiny nestačily. Podle tradice bylo úkolem muže především zasvěcovat svého syna do řemesla, či ho učit hrát na příslušný hudební nástroj (Žlnayová, 1996, s. 29).

Cílená asimilace československého socialistického státu však zlikvidovala uvnitř romské komunity tyto staletými veškeré budované mechanismy, kdy společně s nimi zmizela přirozená solidární péče o každého člena v komunitě. Po roce 1950 se tak u nás začínají objevovat první romské děti v dětských domovech, romské ženy provozující prostituci a nárůst dalších negativních aspektů vlivem asimilace, které by byly dříve v rámci romské pospolitě komunity nepřijatelné (Šuleř a kol., 1999, s. 21).

Rozpad velkorodin a rodových skupin vlivem asimilace vedl k přehodnocení starých hodnot a vytváření nových hodnot uvnitř romské komunity, což vedlo k opouštění kladných vzorců jednání, které tak byly často nahrazovány prvky životního standardu majoritní společnosti, a které občas ústily k výskytu sociálně patologických jevů, jako bylo odkládání romských dětí do

dětských domovů. Některé aspekty dřívějšího rodového zřízení však u Romů převládaly nadále. Jednalo se zejména o specifické tendence se soustřeďovat do větších uskupení, scházet se se svoji rozvětvenou rodinou a přáteli při příležitosti rodinných oslav, svátcích a jiných obdobných příležitostech (Nečas, 1999, s. 93 – 94).

1.2 Struktura romské rodiny

Pro romské společenství je rodina jednou z nejdůležitějších hodnot. Takhle tomu bylo v minulosti i dnes, i když v jiné podobě vlivem rozdílných životních podmínek a událých změn ve společnosti (Davidová, 2004, s. 99). Za poslední generace romská rodina zeslábla, jelikož jí nesvědčí vytržení z tradiční velkorodiny (Říčan, 1998, s. 47).

Základní jednotkou romské společnosti je rodina nazývaná jako famel'ija, která se od moderní rodiny západního typu liší především soužitím několika generací pospolu (Šišková, 2001, s. 137). Jejím základem byly tedy široké příbuzenské vztahy, které vytvářely základní síť tohoto společenství. Po praktické stránce rodina ochraňovala každého jejího člena (Šuleř a kol., 1999, s. 53).

Struktura tradiční romské rodiny je patriarchální, což znamená, že muž měl v rámci rodiny vyšší postavení než žena (Šišková, 2001, s. 137). Stejně tak pravidla chování uvnitř rodiny byla založena na autoritě mužských členů v domácnosti (Šuleř a kol., 1999, s. 53).

Tradice patriarchální rodiny u Romů, kdy muž byl živitelem rodiny a žena se starala o domácnost a výchovu dětí, pomalu doznívá. V případě, že jsou dnes muži dlouhodobě nezaměstnaní, přestávají být následně zdrojem příjmů v rodině. Ženy pak často přebírají hlavní roli při jednání s úřady o sociálních dávkách a stávají se pak „živitelkami“ rodin (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 165).

V současné době jsou v České republice romské rodiny tzv. nového typu, které jsou založené na rovnocennějším vztahu muže a ženy, než tomu bylo dříve. Stejně tak se zde neklade již velký důraz na rodinné a příbuzenské vztahy (Davidová, 2004, s. 107).

Především ve velkých městech není rodina soudržná, jako tomu bylo dříve, a proto se také některé romské děti ocitají v dětských domovech, což bylo dříve nemyslitelné, protože matky, které jsou samoživitelkami, nejsou schopny péče a výchovy o své děti bez pomoci svého širšího příbuzenstva zvládnout (Žlnayová, 1996, s. 29).

Co se týče výběru partnera, v minulosti fungovalo v rámci komunity rozšířené silné kulturní pravidlo určující endogamní skupinu, z níž si mladí muži a ženy měli vybírat své nastávající partnery. Důvodem byla především snaha o zachování rodinných vztahů nebo jejich navázání, kdy důležitou roli hrála majetnost rodiny a příslušnost ke stejné skupině. Dodnes jsou však sňatky s příslušníkem jiné skupiny či případně s „bílým“ partnerem pocíťovány za porušení vnitřní normy ve skupině. Zajímavostí však je, že sňatek s členem majoritní společnosti byl posuzován mnohem shovívavěji než sňatek s příslušníkem jiné skupiny. Tato skutečnost mohla zapříčinit i vyloučení jedince z daného společenství. V dnešní době se tento fakt týká především olašských (valašských) Romů, kdy je vyžadována příslušnost obou partnerů k jedné skupině. Důležitým okamžikem v rámci života jedince, rodiny a celé komunity bylo především uzavření manželského svazku, narození dítěte a odchod jedince z tohoto pozemského světa. Avšak rodinné a společenské normy byly v rámci každé ze skupin odlišné, i když základní rodinné rysy byly u všech obdobné (Šuleř a kol., 1999, s. 55).

Postavení rodiny se často odvozuje od vnějších znaků, jako bývá vybavení domácnosti, elektronika, drahé mobilní telefony a oblečení. Ulpívání na statusových znacích pak sociální vyloučení rodiny ještě zvyšuje, z čehož například vyplývá takzvaný „svačínový efekt“. Celá řada rodin v případě, že nejsou peníze na poměrně luxusní svačinu, nechá dítě raději doma. Děti jsou na situaci, že v rodině nejsou peníze zvyklé. Naopak když peníze jsou, očekávají pak, že jim rodiče splní veškerá jejich očekávání. Jedná se o úplně jiný postoj, než je tomu u většinové společnosti. Děti jsou v romské rodině seznámeny s finanční situací v rodině a peníze zde nejsou jen záležitostí rodičů, ale celé rodiny (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 166).

1.2.1 Postavení romské ženy v rodině

Žena v tradiční romské rodině stojí oproti muži zdánlivě v pozadí, i když její vliv na celý chod rodiny je nezanedbatelný. Ženy se v rámci rodiny starají především o výchovu dětí, starají se o domácnost a její ekonomickou stránku. Výchova malých dětí je především úlohou matky. Vztah matky a dětí je také z emocionálního hlediska velmi silný. Matka představuje pro své děti především jistotu a zázemí. Její smrt proto představuje pro rodinu velkou citovou ztrátu (Šišková, 2001, s. 138).

Rozhodující postavení měla tedy žena v domácnosti, kdy na ni připadala veškerá tíha domácích prací. Postavení ženy se v komunitě upevňovalo opakovaným mateřstvím, kdy děti znamenaly bohatství rodiny a neplodnou ženu vždy společenství litovalo. Početnost rodin

způsobovala, že děti byly již od malička vedeny k samostatnosti. Matky pak své dcery často brzy, jakmile toho byla děvčata schopná, vedly k péči o domácnost a pomoc s výchovou mladších sourozenců (Šuleř a kol., 1999, s. 54).

Pozice dnešních romských žen je daleko emancipovanější, než tomu bylo v nedávné době. K této změně došlo během několika málo generací (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 165).

1.2.2 Postavení romského muže v rodině

Muž má v rodině dominantnější postavení než žena a jeho úkolem v rámci rodiny bývá zajistit členy domácnosti po ekonomické stránce. Pokud si romští muži vydělají nějaké finance, odevzdávají tyto prostředky často své ženě, která se musí následně postarat o to, aby bylo doma co jíst a zajistit tak vše potřebné (Šišková, 2001, s. 137). Muž měl tedy v rámci starosti o domácnost pouze jednu jedinou starost, a to odevzdat ženě peníze, které vydělá, pokud tedy muž pracuje. Žena se poté musí postarat o jídlo a chod domácnosti (Říčan, 1998, s. 48).

V případě, že by se stalo, že by muž nebyl z nějakého důvodu schopen svoji rodinu uživit či zajistit, je poté úkolem ženy, aby tuto funkci zaujala místo svého muže. Co se týče výchovy dětí, jedná se především o doménu matky, i když se na výchově mohou podílet i ostatní členové rodiny. Pokud se muž zapojuje do výchovy svých dětí, upřednostňuje spíše syna než dceru. Výchova dívek spočívá spíše na matce, která svoji dceru učí, jak se správně starat o domácnost. Muž pak častěji zasahuje do výchovy v případě, že si matka neví s výchovou rady (Šišková, 2001, s. 138).

1.2.3 Romské dětství a výchova

Snad téměř všichni Romové mají rádi děti, jelikož podmínky, ve kterých většina Romů žila či stále ještě žije, způsobily, že se u nich dodnes, ať už uvědoměle nebo neuvědoměle, projevuje ve větší míře pud sebezáchovy a zachování rodu než u ostatních lidí (Davidová, 2004, s. 109).

Postoje romských rodičů k výchově svých dětí jsou ovlivňovány jejich odlišnou mentalitou, která je charakterizována větší emocionálností. Při výchově bývá dítě často respektováno, co se týče jeho přání a pocitů. Například dítě nechodí spát, až o tom rozhodnou jeho rodiče, ale až když se dítě cítí být samo unaveno (Šišková, 2001, s. 139).

Romské dítě jí, když má hlad, vstává, až když se probudí a jde spát, až se cítí být samo ospalé. Naopak české dítě musí vstávat, když ho rodiče vysypou z postele, i když by třeba rádo ještě spalo. Dále musí jít v přesnou hodinu, i když třeba nemá hlad, musí jít tam, kam mu rodiče přikážou, i když se mu třeba ani nechce. U romských dětí je tohle vše přesně naopak. Romské dítě nemusí být pořád ve střehu a napjaté, aby náhodou něco neudělalo špatně. Také nemusí pořád říkat, děkuji, prosím, děkuji a tak pořád dokola, protože mezi Romy se zcela přirozeně rozdává, pokud je tedy z čeho a nemusí se o to prosit. Každý je rád, že může ze svého něco dát a nečeká, že by mu za to měl někdo děkovat. Romské dítě se učí tím, že vidí a zároveň i vnímá, co dělají druzí v jeho okolí. Nikdo jej nenapomíná, že dělá něco špatně, nedrezíruje a učí se jaksí samo. Také ho nikdo nenutí k tomu, aby dítě dělalo něco, co mu není dáno od Boha. Romské dítě je také zvyklé účastnit se rozhodování společně s ostatními. V případě, že vyvstane jakákoliv otázka, kterou je třeba řešit, každý k tomu v rámci rodiny řekne své slovo. Od nikoho se neočekává, že úkol vyřeší sám. Právě naopak. Kdyby chtěl rozhodovat sám, ostatní Romové by se na něj dívali z jiného úhlu pohledu a byl by vnímán jako sobec. Často se poté stává, že romské děti mají problém obstát ve škole. Jelikož ve škole se najednou po dítěti chce, aby pracovalo samostatně a aby nenapovídalo ostatním dětem nebo si nenechalo samo napovídat. Romské děti, které pak byly vychovávány ke společnému rozhodování, jsou tímto naprosto vyvedeny z míry, protože jej ve škole trestají za něco, za co by doma bylo chválené a naopak (Hübschmannová, 2002, s. 117 – 118).

Vzdělání u dětí nepředstavuje u Romů vysoce ceněnou hodnotu. Nepřináší totiž žádné viditelné výhody, jako je například šance získat lepší práci nebo dosáhnout vyššího společenského postavení (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 166).

Romské děti často dříve subjektivně dospívají, jelikož nevyrůstají ve specifickém dětském světě, který by byl bezstarostnější než svět dospělých. Děti mají, co se týče výchovy svých rodičů volnost a jejich výchova pak probíhá zcela živelně. Všechno pak prožívají společně se svými rodiči, kteří před nimi často nemají žádné tajnosti, a to i pokud se jednalo i o intimní manželský život rodičů (Davidová, 2004, s. 109).

Děti se často všemu učily od všech dospělých členů v rámci komunity, která vůbec neznala pojem soukromí a všichni její členové tak byli pod jejím neustálým dohledem, stejně tak i výchova dětí, která byla součástí celého kolektivu. Učení dětí tak probíhalo samovolně napodobováním světa dospělých a každodenním kontaktem s jeho okolím. Děti byly již od malička učeny samostatnosti. Často si rodiče přáli, aby jejich první dítě byl syn. Avšak i při

dalším těhotenství byl upřednostňován mužský potomek, než tomu bylo u dcery (Šuleř a kol., 1999, s. 54 - 55).

Děti v rámci romské rodiny tak nemají stejné postavení. Upřednostňování některého dítěte (chlapců) rodiči je zcela otevřené a ostatními dětmi akceptované. Sourozenecké vztahy romských dětí bývají mnohem méně poznamenány rivalitou, než tomu bývá u dětí neromských. Nejstarším sourozencům se dostává respektu na základě přiznání určitých kompetencí, které bývají vnímány z pohledu majoritní společnosti za příslušející kompetence rodičů. Mít mnoho synů je pro romskou rodinu faktorem vyjadřujícím fyzickou sílu rodiny. Nejstarší syn často zastupoval roli otce v době jeho nepřítomnosti. Jeho úkolem pak bylo dohlížet na chod domácnosti, pomáhat s výchovou sourozenců, dohlížet na ně, poskytovat jim ochranu a organizovat jim práci. Dcera v romské rodině nezvyšovala prestiž rodiny stejně tak jako synové, ale zato byla významnou pomocnicí své matky. Žena má totiž, co se týče zabezpečení chodu romské domácnosti, celou řadu úkolů, a tak brzy z nich přebírá některé z úkolů nejstarší dcera, která kromě péče o domácnost pomáhá i s výchovou svých mladších sourozenců v rodině (Šišková, 2001, s. 139 – 140).

Skutečnost, že romské děti mají stále častější zkušenost se životem v neúplné rodině, určuje následně u takového dítěte způsob vnímání chování ostatních lidí a i fakt, jak dítě vnímá samo sebe. Takové dítě si poté vytváří svůj vlastní systém hodnot, pocitů a názorů, které jsou v souladu s jeho zkušenostmi z minulosti. Takovéto skutečnosti mohou mít následně neblahý vliv na život dítěte v budoucnosti, kdy může dítě takovéto chování dospělých členů rodiny vnímat za běžné a opakovat tak životní scénář svých rodičů (Záhumenská, nedatováno, podle Balvin, Kwadrans, 2009, s. 137).

1.3 Klinické rodiny se zaměřením na svobodné matky

Pokud se hovoří o rodině, většina lidí má tendenci si představovat rodinu jako takzvanou úplnou nukleární rodinu, kterou představuje otec, matka a jejich děti. Opak je však pravdou. Odhaduje se, že v naší společnosti je úplných nukleárních rodin třetina a pouze pětina všech domácností (Matoušek, 2003, s. 84).

Jedním z aspektů rodinného soužití je i bydlení, do kterého se promítá leccos z jiných sfér soužití. Existují dva typy rodin, a to takové, které nemění své bydlení za celou dobu různých vývojových fází a jako protipól zase existují rodiny, které mění strukturu bydlení nezávisle na

aktuálním stavu. Předpokladem je skutečnost, že stabilita prostředí úzce souvisí s psychickou stabilitou. U dětí je vazba na domov zjistitelná již v šesti letech, kdy se předpokládá, že prostředí, kde máme domov, se nám vtiskuje na celý život (Matoušek, 2003, s. 89).

Poruchy, které se mohou v rodině vyskytovat, jsou různého charakteru a v tomto případě se jedná o takzvané klinické rodiny. Jedná se o rodiny se zanedbávaným a týraným dítětem, rodina se zneužívaným dospělým, rodina s postiženým členem v domácnosti, rodina, kde se vyskytuje duševní či tělesná nemoc, rodina svobodné matky, rodina s mladistvým delikventem, rodina se členem závislým na drogách či patologickým hráčem a dále rodina ovlivněná její rekonstrukcí například rozvodem (Matoušek, 2003, s. 111).

V důsledku tématu mé diplomové práce bych se nyní chtěla blíže věnovat popisu rodin svobodných matek.

V této oblasti je třeba rozlišovat mezi mladými svobodnými matkami a dále mezi matkami, které se rozhodly mít dítě za svobodna později zhruba okolo třicátého věku. Velmi mladé svobodné matky jsou charakteristické tím, že přichází do jiného stavu často neplánovaně a jejich známosti bývají letmé, krátkodobé a tuto pro ně novou situaci jako vztah s partnerem neustojí. Druhou skupinu naopak představují ženy, které mívají dlouhodobý vztah a vědomě se pro dítě rozhodly. Přelomovým okamžikem je pak narození dítěte, kdy se vztah k partnerovi a otci dítěte stává pro obě skupiny žen konfliktním. U nás dávají ženy přednost vztahu manželskému před stavem svobodné matky, což bývá často vnímáno jako fakt, že když si dítě ponechaly, jedná se o pokus, jak přimět partnera ke sňatku. Při výzkumech svobodných matek totiž velmi často vyplývá, že se nachází jen málo žen, které tvrdí, že s mužem žít skutečně nechtějí a vše si zabezpečí ony samy. Takových žen je opravdu málo a naopak svobodné matky se častěji potýkají s různými komplikacemi častěji než vdané matky (Matoušek, 2003, s. 127 - 128).

Údaje z výzkumu z brněnské manželské poradny prováděné E. Gbelcovou a T. Novákem (1988, podle Matoušek, 2003, s. 128), ukazují, že svobodné matky mohou strádat osamělostí, odmítavým postojem otce dětí a také se často objevuje na scéně soudní vymáhání ohledně výživného na děti. Také svobodné matky tíží mnohem častěji než vdané ženy horší finanční a taktéž bytová situace.

Muž chybí nejen matce, ale i dětem. Dále svobodné matky v našich podmínkách mají často sklon se obracet na sociální instituce pro pomoc, než by se raději obrátily pro pomoc ke svým rodinám. Institucionální pomoc pro svobodné matky, vyhledávající tento druh pomoci, by měla

být komplexní, kdy by měla zahrnovat stránku bytovou, finanční i psychologickou (Matoušek, 2003, s. 128).

Současný demografický vývoj naznačuje, že počet rodičů samoživitelů s ohledem na dominanci žen jakožto samoživitelek bude nadále stoupat. Tento fakt je způsoben především dvěma faktory. První z těchto faktorů způsobuje vysoká rozvodovost, která je typická pro Českou republiku již od poloviny 80. let, kdy v současné době končí každé druhé manželství rozvodem. Druhým faktorem je také narůstající počet dětí, které se narodí mimo manželství. V české společnosti totiž došlo od devadesátých let k nárůstu takzvané mimomanželské plodnosti. Matky samoživitelky bývají často vnímány jako homogenní skupina, přitom situace matek samoživitelek se liší s ohledem na konkrétní životní situaci žen a okolnosti, které je k osamělému rodičovství vedly. Ke statusu osamělé matky vedou nejčastěji ve skutečnosti tyto tři cesty, a to samoživitelství jako důsledek rozpadu manželství a jeho následnému rozvodu, dále mimomanželská plodnost a jako poslední ovdovění. I když mezi rodiči samoživiteli nacházíme i určitý podíl otců, jedná se především o dominantní ženskou zkušenost s tímto fenoménem. Tato zkušenost je následně doprovázena specifickými dopady na každodenní život žen a jejich dětí (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 3).

Na svobodné matky pamatuje i česká legislativa, která jim prostřednictvím některých zákonů poskytuje podporu. Jedná se například o občanský zákoník č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně § 779, který upravuje určení otcovství.

Dle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů, § 783 „*má se za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od kterého neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti*“.

Osamocené rodičovství přináší tedy často mnohdy podceňovaný problém ve společnosti, který se v podobě psychické nebo i ekonomické zátěže může promítat do další generace. Osamocení rodičové, zvláště pak matky, jsou ohroženi daleko více nezaměstnaností, nedostatečným přístupem k bydlení, sociálním vyloučením z majoritní společnosti a chudobou (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005, s. 44).

2. Sociální vyloučení

Sociální vyloučení neboli sociální exkluze (především spojované s romskou menšinou) je termín, který je v českých odborných statích i masmédiích neustále skloňován ve všech směrech, jelikož se tato problematika dotýká nejen osob jí postižených, ale celé společnosti napříč. V rámci sociální práce bývá sociální vyloučení spojováno zejména s preventivními programy a způsoby jejich řešení, které bývají často v kompetenci nestátních subjektů. Ty se především zaměřují na jednotlivé oblasti, jako je nezaměstnanost, vzdělání a dále na sociálně patologické jevy s tímto konceptem spojené (Urban, Kajanová, 2009, s. 56 – 57).

Zjednodušeně můžeme specifikovat sociální vyloučení tímto způsobem, a to, že sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup ke službám a rovněž k institucím, jsou vyloučeni ze společenského prostředí a nemají tudíž dostatek společenských kontaktů mimo svoji sociálně vyloučenou lokalitu. Jednou ze základních charakteristik propadu až na samotné sociální dno je nashromáždění jednotlivých důvodů, které následně vedou k životní krizi. Může se jednat například o ztrátu zaměstnání a s tím související platební neschopnost, ztráta bydlení či problémy s bydlením, problémy s dětmi ve škole, onemocnění jednoho z členů rodiny a podobně. Ve většině případů tedy sociálně vyloučení lidé nestojí jen před jedním z problémů, ale před celým jejich komplexem, které ohrožují vážným způsobem jejich běžné fungování ve společnosti. Lidé žijící na okraji společnosti se podmínkám sociálního vyloučení přizpůsobují a osvojují si tento způsob života za běžný, kdy si následkem toho osvojují specifické vzorce chování, které mohou být pro většinovou společnost nepochopitelné. Návyk na život v neustálém sociálním vyloučení pak těmto lidem znemožňuje, aby byli úspěšní v majoritní společnosti. Z této pasti sociálního vyloučení se pak lidé velmi obtížně bez cizí pomoci dostávají (Příručka pro sociální integraci, 2010, s. 5).

2.1 Vnější a vnitřní příčiny sociálního vyloučení

Ve všech společnostech jsou některé skupiny obyvatel vyloučeny. Může se jednat například o osamocené matky s dětmi nebo skupiny osob, které jsou diskriminovány na základě věku, zdravotního postižení, sexuální orientace, náboženství, rasy, etnické příslušnosti, statutu migranta či uprchlíka. V každé společnosti je stupeň sociálního vyloučení těchto osob rozdílný. Někdy mohou být určité skupiny obyvatel ze společnosti vyloučeny i neúmyslně, kdy se může jednat o osoby se zdravotním postižením, které jsou vyloučeny z účasti na veřejném životě

z důvodu nevědomosti o jejich potřebách ze strany veřejnosti nebo se může jednat i o menšinové skupiny vyloučené jazykovými bariérami (Department for International Development policy paper, 2005, s. 3 – 4).

Příčiny sociálního vyloučení mohou být vnějšího a vnitřního charakteru. Za vnější příčiny sociálního vyloučení označujeme takové jevy, které sociálně vyloučené osoby nemohou samy nikterak svým vlastním jednáním ovlivnit. Vnější příčiny jsou určovány širšími společenskými podmínkami nebo jsou určovány jednáním lidí, kteří se nachází vně sociálního vyloučení. Do této oblasti spadá zejména trh práce, bytová politika státní správy a místní samosprávy, sociální politika daného státu, diskriminace nebo stigmatizace určitých skupin lidí na základě charakteristik jako je rasa, etnicita, sociální status či národnost a další. Vnitřní příčiny sociálního vyloučení jsou opakem vnějších příčin. Vnitřní příčiny jsou již následkem konkrétního chování jednotlivců, kterých se sociální vyloučení týká. Tito lidé mohou svým jednáním sociální vyloučení způsobovat nebo i posilovat jeho existenci. Může se jednat například o ztrátu pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti, dlouhodobá neschopnost hospodařit se svými financemi, neschopnost dodržovat své finanční závazky, orientace na rychlé uspokojení potřeb plynoucí z dlouhodobé frustrace, velmi nízká motivace a apatie řešit si své problémy (Brož, Černý, Hůle, Kintlová, Toušek, 2007, s. 8-9).

2.2 Projevy sociálního vyloučení

Mechanismy sociálního vyloučení jakožto způsob vytěsňování osob na okraj společnosti se mohou u sociálně vyloučených osob projevovat v různých oblastech jejich života rozdílnými způsoby. Jedná se o vyloučení prostorové, ekonomické, kulturní, symbolické a o sociální vyloučení v užším smyslu.

Prostorové vyloučení

Prostorové vyloučení bývá jedním z nejčastějších projevů sociálního vyloučení. Sociálně vyloučené osoby pak často žijí v lokalitách, které jsou charakteristické nízkou kvalitou bydlení. Tyto lokality mohou mít různé podoby. Může se jednat například o konkrétní městské části či ulice nebo se jedná o konkrétní objekty. Odborníky jsou pak často tyto lokality nazývány jako ghetta či sociálně vyloučené lokality. Často se lidé v těchto lokalitách ocitají nedobrovolně, a to následkem záměrného či nezáměrného jednání místních samospráv nebo v důsledku ostatních faktorů sociálního vyloučení (často v důsledku ekonomického vyloučení). V těchto

lokality pak často dochází k vyšší koncentraci vnějších a vnitřních příčin sociálního vyloučení, což následně posiluje setrvávání v této nepříznivé životní situaci (Brož a kol., 2007, s. 9 - 10).

Lokality takových to sociálně vyloučených domácností pak mohou být charakteristické i zvýšenou koncentrací sociálních problémů, jako je například kriminalita, vandalismus, špatné sousedské vztahy a konflikty, nevzdělanost, nezaměstnanost, špatná dostupnost a kvalita poskytovaných služeb. Důležitým aspektem sociálního vyloučení je pak omezení postoupit na sociálním žebříčku a zároveň také neexistující možnost se z takovéto lokality přestěhovat. Extrémní podobou sociálního vyloučení v souvislosti s bydlením je pak bezdomovectví (Lux, Kostelecký, 2011, s. 109).

Sociální bydlení jako možné řešení při vyloučení z bydlení

Co se týče stupňovitého sociálního bydlení v České republice, není zde zatím tento systém, někdy též nazývaný jako prostupné bydlení, rozšířen. Jedná se o bydlení od nejjednodušších forem ubytování přes azylový dům až po pobyt v tréninkových bytech. V případě, že je rodina v tomto procesu nabývání vlastního bydlení úspěšná, může následně dosáhnout i na pronájem obecního bytu na delší dobu (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 63).

Pro řešení problému s bydlením v případě bezdomovectví, finanční nedostupnosti bydlení, a v případě vyloučení z bydlení existují různé možnosti, jak řešit tuto nepříznivou situaci. Konkrétním řešením pak může být dočasné ubytování prostřednictvím trhu s nájmem bydlení, dále vlastnické bydlení a taktéž prostřednictvím podpory veřejného a sociálního bydlení. Dočasné přebývání v pobytových sociálních službách a v ubytovnách nelze považovat za bydlení a v tomto konkrétním případě se jedná o skrytou formu bezdomovectví. Řešením, při vyloučení z bydlení, musí být zajištění dostatečného počtu kvalitních a finančně dostupných bytů a dále i návazných služeb, které budou potřebným domácnostem k dispozici. Zkušenosti ze zahraniční i naší praxe ukazují, že pro lidi, kteří jsou ohroženi ztrátou bydlení, není vhodná podpora vlastnického bydlení ani podpora soukromého nájemního sektoru. Hlavní část řešení by, u lidí vyloučených z bydlení, měla stát na veřejném respektive sociálním bydlení. V České republice není sociální bydlení ani jeho role jasně vymezena. Neexistuje ani jednotná definice napříč Evropskou unií, ale i přesto můžeme u sociálního bydlení charakterizovat základní společné prvky, které sdílí různé evropské modely. Jedná se tedy o nájemní byty, které mají tyto tři společné rysy, a to, že byty byly pořízeny nebo jsou provozovány za podpory veřejných

prostředků, je zde regulované nájemné na nižší úrovni než tržní a tyto byty jsou přidělovány na základě sociálních kritérií a nikoliv tak na základě vztahu nabídky a poptávky na trhu (Snopek, nedatováno, podle MPSV, 2015, s. 82 – 83).

S odkazem na neexistenci jednotného pojmu sociálního bydlení napříč Evropou, existuje zde velká rozmanitost týkající se rozdílné úrovně sociálního bydlení v každé zemi. Přestože všechny členské země souhlasí s tím, že přístup ke kvalitnímu a cenově dostupnému bydlení je jednou ze základních potřeb a práv, dostupné statistiky nám uvádějí, že okolo tří milionů lidí v Evropě nemá přístup k takovému typu bydlení (European Parliament´s Committee on Employment and Social Affairs, 2013, s. 8 – 9).

Sociální bydlení, které řeší situaci selhání trhu s bydlením, je rovněž zaměřeno na lidi, u kterých nelze očekávat, že naleznou bydlení na soukromém trhu s bydlením vlastními silami. Má stanoveny jasná pravidla pro přidělování, poskytuje bydlení přiměřeného standardu, je zajišťováno prostřednictvím veřejných dotací, je monitorováno veřejnými orgány a jako poslední je poskytováno na bázi neziskovosti (Snopek, nedatováno, podle MPSV, 2015, s. 83).

Od ledna roku 2017 by v České republice mohl začít platit zákon o sociálním bydlení. Důvodů, proč zavést systém sociálního bydlení, je mnoho. Dochází ke zvyšování finanční nedostupnosti bydlení, některé z domácností jsou na trhu s bydlením systematicky diskriminovány (Romové, rodiny s více dětmi, rodiny cizinců) ze strany pronajímatelů, narůstá počet lidí bez domova, dochází k prohlubování segregace vyloučených domácností z bydlení a existuje i velký tlak ze strany politiků na omezení státních výdajů na dávky spojené s bydlením. Do nepříznivé situace spojené se ztrátou bydlení by se tak mohlo dostávat stále více lidí. V České republice se touto diskuzí zabývá Platforma pro sociální bydlení, což je uskupení nevládních neziskových organizací, odborníků a zástupců veřejnosti věnujících se konkrétně tématu sociálního bydlení a lidských práv, která reaguje na dlouhodobou absenci k přístupu sociálního bydlení (Snopek a kol., 2014, s. 5).

Sociální bydlení v České republice by mělo mít podobu tří stupňů. Lidé v tísní by měli mít možnost získat dle potřeby a situace krizové bydlení, sociální byt nebo dostupný byt. Poskytnout by je měly obce. Krizové bydlení by měla být sociální služba mezi „noclehárnou a azylovým domem“. Lůžko nebo pokoj by zde měli dostat lidé, kteří nemají kde bydlet. Celková doba pobytu by zde neměla překročit šest měsíců a pak by tito lidé měli postoupit do dalšího stupně bydlení. Celou dobu by jim měli být k dispozici sociální pracovníci. Dalším stupněm bydlení pak bude následovat sociální byt. V tomto případě se bude jednat o jednodušší bydlení

s nižším standardem, kdy opět těmto lidem budou k dispozici sociální pracovníci. Posledním stupněm by poté měl být dostupný byt, tedy byt k trvalému bydlení. V tomto případě by obec s dotyčnou osobou uzavírala smlouvu na dva roky, kdy by se ale příjem rodiny jedenkrát ročně posuzoval. Pokud by se příjem rodiny zvýšil, bylo by možné o něco málo nájem bytu zvednout. Je zde předpoklad, že pokud se situace u potřebných lidí natolik zlepší, obstarají si na trhu svůj vlastní byt (MPSV, 2015).

Ekonomické vyloučení

Jedním z dalších projevů sociálního vyloučení je vyloučení ekonomické, které souvisí s uzavřením přístupu na trh práce a následným nedostatkem finančních prostředků. Na takovou to situaci lidé reagují tak, že se snaží sehnat alespoň minimum prostředků, aby uspokojili své základní životní potřeby. Jejich reakce tak souvisí s adaptací na tuto nepříznivou situaci. Mezi projevy adaptace na tuto situaci může být orientace na černý trh práce a závislost na sociálních dávkách.

Kulturní vyloučení

Mezi další z projevů sociálního vyloučení patří vyloučení kulturní, které je spojeno s omezeným přístupem ke vzdělání a znalostem, které jsou majoritní společností obecně uznávány.

Symbolické vyloučení

Jedním z dalších projevů je i symbolické vyloučení, které souvisí s charakteristikami, které osoby z majoritní společnosti připisují sociálně vyloučeným osobám. Tito lidé pak bývají často společností označováni jako „neplatiči“ či „sociálně nepřizpůsobiví“, ačkoliv tato skutečnost nemusí být vůbec pravdivá. Ve skutečnosti je ale pak s těmito lidmi i tak zacházeno. Symbolickým vyloučením můžeme i chápat stigmatizaci na základě sociálního statusu jednotlivce či na základě etnicity.

Sociální vyloučení v užším smyslu

Mezi projev sociálního vyloučení lze zařadit i skutečnost, že se lidé sociálně vyloučení omezují pouze na kontakt s lidmi, kteří se nachází v podobné životní situaci jako oni sami (Brož a kol., 2007, s. 11 - 13).

2.3 Romové jako skupina ohrožená sociálním vyloučením

Dle historických a etnografických analýz, Romové v rámci české společnosti nikdy nebyli považováni za rovnocenné a právoplatné občany českého státu a jejich místo bylo často právě na okraji společnosti (Navrátil, 2003, s. 58).

Důležitou roli u sociálního vyloučení Romů hraje etnicita, a to především etnicita přisouzená. Většina obyvatel České republiky se poté nesprávným způsobem domnívá, že předmětem sociálního vyloučení je primárně etnický problém, nikoliv však problém sociální. Zjednodušeným způsobem lze říci, že důvodem sociálního vyloučení u romské populace není jejich stávající sociální situace, ale etnický původ. Přitom lze v současné době říci, že ne všichni Romové žijící v České republice žijí v sociálně vyloučených lokalitách a ne každý, kdo žije v podmínkách sociálního vyloučení, je Rom. Etnická příslušnost (zejména tedy romská) je častou příčinou negativního postoje majoritní společnosti a částečné diskriminace v oblasti přístupu na trh práce, v oblasti vzdělávání a často také v oblasti bydlení (Příručka pro sociální integraci, 2010, s. 6).

Oblasti života, ve kterých se u Romů sociální vyloučení projevuje nejčastěji, a jsou vzájemně provázány, jsou tyto následující: omezený přístup na trh práce, chudoba a nízký příjem, oblast bydlení, řídká nebo neexistující sociální síť a vyloučení ze služeb.

Jedním z důležitých faktorů, který vede u Romů k sociálnímu vyloučení je omezený přístup na trh práce, což bývá často spojováno s nízkou mírou vzdělání a nízkou úrovní kvalifikace napříč celou romskou populací. Romové jsou pak také často zasaženi dlouhodobou a rovněž i opakovanou nezaměstnaností. Sezónní či příležitostné formy zaměstnání jsou tak často jedinou příležitostí, a to zejména pro romské muže, jak pracovní příležitost získat. Rozšířeným způsobem je zde pak zaměstnávání takzvaně „na černo“, což bývá pro zaměstnavatele výhodná pozice pro zaměstnávání lidí, kteří nemají moc velkou šanci si získat práci v rámci oficiálního trhu práce. Většina pracovních příležitostí nabízených prostřednictvím úřadu práce je vzhledem k jejich nízké úrovni vzdělání nemotivující. Registrace na úřadu práce je tak často jen rituálem

beze smyslu, kdy si je často úředník na úřadě práce této skutečnosti vědom, ale ze své strany musí tento formální postup dodržet. Výsledkem pak bývá skutečnost, že u takového uchazeče dochází ke ztrátě důvěry v tuto instituci a jeho motivace se postupně vytrácí. Z pohledu zaměstnavatele zde sehrává důležitou roli i skutečnost, že zaměstnavatelé přistupují k uchazečům o práci jiné barvy pleti s předsudky a neochotou je zaměstnat. Nízká úroveň vzdělání má na romskou populaci, co se týče přístupu na trh práce drtivý dopad. Čím menší je úroveň vzdělání, tím menší je i šance se na trhu práce uplatnit.

Se znevýhodněnou situací romských obyvatel na trhu práce bývají často spojovány nízké příjmy a z toho plynoucí chudoba romských rodin. Příjmy dlouhodobě nezaměstnaných totiž plynou ze sociálních dávek, kterými se dorovnávají příjmy do životního minima daných rodin, což se nemůže vyrovnat běžnému životnímu standardu v dané společnosti. Fenoménem, který je spojen s nízkými příjmy romských rodin, je takzvaná lichva. Lichva je systém finanční půjčky v rámci „komunity“, u které je typický vysoký většinou až 100% úrok. Taková půjčka pak vede k bludnému kruhu závislosti na tomto druhu půjčky (Navrátil, 2003, s. 61 – 73).

Nejčastěji se lichva, takzvané úžernictví, vyskytuje v sociálně vyloučených lokalitách, kdy tedy věřitelé pochází z místní komunity. Vymáhání těchto dluhů a vysokých úroků je nazýváno jako úžera. Úžernictví znamená souhrn trestných činů násilného charakteru spojených s provozováním lichvy. Je charakterizováno dlouhodobým působením na nejchudší obyvatele komunity, kteří po praktické stránce nemají možnost se z tohoto bludného kruhu lichvy vyvázat. Lichváři jsou obvykle velmi známé osobnosti zejména kvůli svému často vysokému sociálnímu statusu v konkrétní komunitě (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 167).

Co se týče oblasti bydlení, pro romskou populaci je typická jejich segregace do určitých lokalit, kde příslušníci romské populace představují většinu. Jedná se často o stářím sešlé a absencí péčí města zchátralé obecní domy s nízkou kvalitou bydlení. Velká část příslušníků romské populace žijících v těchto odloučených lokalitách pak nemá možnost, jak se z této situace vymanit. Obecně rozšířeným problémem je nedostatek obecních bytů a absence sociálního bydlení. Mladí romští rodiče pak často nemají možnost získat svůj byt, jelikož nemají dostatek finančních prostředků, aby si ho mohli dovolit. Stejně tak nemohou počítat s pomocí svých rodičů z obdobných příčin. Dluhy na nájemném a službách spojených s užíváním bytů a rovněž někdy i diskriminační praktiky některých soukromých majitelů bytů vedou k častému uzavírání nechráněných nájemních vztahů, jako je například nájemní smlouva na dobu určitou, což poté vede ke znevýhodnění této skupiny obyvatel. Problematika bydlení u romské populace bývá rovněž často charakterizována i nelegálním obsazováním bytů či

bydlením v bytě bez nájemní smlouvy, což vede k nemožnosti získat příspěvek na bydlení. Dále je spatřována potíž v nemožnosti pronajmout si byt v jiné lokalitě z důvodu rasových předsudků, či neschopnosti romských jednotlivců se orientovat v úředních postupech a jejich tendence často přistoupit na nabídky, které jsou pro ně z dlouhodobé perspektivy nevýhodné (Navrátil, 2003, s. 61 – 73).

V případě, že je romská rodina z určitých důvodů vystěhována z dosavadního bytu, často poté následuje pobyt rodinných příslušníků na ubytovně. Rodina, která se musela vystěhovat, má také často možnost se nastěhovat ke svým příbuzným. Zde se ale objevuje velké riziko, že příbuzná rodina z tohoto důvodu o bydlení přijde, a to kvůli porušení podmínek uvedených v nájemní smlouvě. Konkrétními důvody pak může být například počet neohlášených osob v bytě, nadměrná spotřeba energií a vody, hluk, zvýšené množství odpadu a další (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 168).

Romské rodiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách jsou charakteristické neschopností se občansky či zájmově angažovat a podílet se na správě společných věcí. Tato skutečnost plyne často z důvodu, že do lokalit, kam jsou tyto rodiny sestěhovávány, spolu často žijí rodiny, které by za přírodních podmínek spolu nežily a vznikají tak mezi nimi konflikty. Vzájemná spolupráce a dělba práce zde poté nefunguje. U romských příslušníků se často projevuje jejich vyloučení ze služeb, a to například vyloučení z komerčních a finančních služeb. Takový druh vyloučení je opět spojován s jejich postavením na trhu práce. V případě poskytnutí úvěru je totiž podmínkou stálý příjem a trvalý pracovní poměr, což je u romských obyvatel obtížné. Těmto lidem tedy v případě neočekávaných situací nezbyvá nic jiného, než si v takovém případě opatřit finance jiným způsobem. Proto je zde typickým rysem i zadlužení, kdy mnoho takovýchto domácností funguje na základě půjčování si peněz. K omezenému přístupu ke službám rovněž přispívá i nedůvěra romských obyvatel k institucím, které spravuje majoritní společnost a taktéž nedůvěra pracovníků těchto institucí k těmto klientům (Navrátil, 2003, s. 61 – 73).

3. Azylové domy jako dočasná forma pomoci při ztrátě bydlení

Dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 57 poskytují azylové domy „*pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti: poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*“.

Ubytování v azylových domech je tedy pouze jednou ze základních činností, která platí pro všechny cílové skupiny. Často poskytovatelé azylových domů pozorují, že nezanedbatelná část klientů azylových domů do této služby vstupuje nebo v ní naopak opakovaně zůstává z důvodu neexistence aktuální alternativy bydlení. V závěrečné fázi pobytu v azylovém domě, při hledání bydlení, jsou často opět rodiny s dětmi odkázány na nutnost opět využívat služby azylových domů, jelikož si nemohou dovolit jiný typ bydlení. Možná právě i z tohoto důvodu je kapacita azylových domů v České republice stále naplněna a tyto služby pak mají ztížené fungování pro klienty, kteří jsou v akutní krizi. Azylové domy nejsou jedinou pobytovou sociální službou, která funguje nedobrovolně jako alternativa k sociálnímu bydlení a do budoucna lze očekávat, že bez funkčního sociálního bydlení bude jev, kdy kapacita těchto zařízení bude naplněna, nabírat na intenzitě. Proto, aby byly azylové domy úspěšné ve své činnosti, je potřebné právě sociální bydlení jako návazná veřejně dostupná služba (Snopek a kol., 2014, s. 11).

V České republice existuje občanské sdružení – Sdružení azylových domů v ČR (dále jen S. A. D.), které sdružuje osoby a organizace zabývající se lidmi bez přístřeší nebo lidmi, kteří jsou ztrátou bydlení ohroženi. Sdružení realizuje mnoho aktivit, které vedou k naplňování cílů, jako například spolupráce s dalšími organizacemi zabývajícími se lidmi bez přístřeší, vytvořit spolupracující síť azylových domů a ostatních typů služeb poskytující pomoc v nouzi, vytvářet jednotnou platformu pro komunikaci se státními, zákonodárnými a samosprávnými orgány na všech úrovních ve veřejné správě a jako poslední vytvářet poradenskou, vzdělávací, konzultační a informační činnost, která je určená jejím členům (Sdružení azylových domů v ČR, o. s., nedatováno).

3.1 Charakteristika azylových domů pro matky s dětmi

Pro osamělé matky s dětmi jsou v České republice k dispozici azylové domy pro matky s dětmi, kdy jsou obvyklými klientkami matky dětí, které byly ohrožovány svým partnerem či manželem nebo na ně působil jiný nepříznivý vliv, který zasahoval až už přímo nebo nepřímo jejich dítě. Vedle ubytování poskytují azylové domy pro matky s dětmi i podporu při výchově jejich dětí (Matoušek, 2007, s. 84).

Dále tyto ženy často potřebují doprovodné sociální, psychologické, zdravotní služby a poradenství. Cílem je pomoci těmto matkám v hledání trvalého řešení jejich problémů a také naučit se žít do budoucna samostatný život (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005, s. 48).

Azylové domy pro matky s dětmi jsou v České republice daleko dostupnější, než jsou azylové domy pro rodiny s dětmi. V azylových domech pro matky s dětmi je otec jen návštěvníkem, který má zde zákaz přespávat. Azylové domy pro matky s dětmi nejčastěji zřizují nestátní subjekty, církve nebo v některých případech městské úřady (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 63).

3.2 Obec Dalov

Obec Dalov se nachází v jižní části Nížkého Jeseníku a organizačně spadá pod město Šternberk v Olomouckém kraji. Počet stálých obyvatel podle posledního sčítání lidu byl 176, kdy do katastru obce patří i dva kilometry jižně vzdálená osada Horní Žleb, kdy společně s touto osadou dosahuje počet okolo 200 obyvatel. Obec tvoří zhruba 60 domů a přibližně stejný počet chat. Obec Dalov se od Šternberka nachází zhruba devět kilometrů. V současné době je občanům Dalova k dispozici fotbalové hřiště, kulturní dům, malá prodejna smíšeného zboží a hostinec. V roce 2011 bylo v Dalově založeno občanské sdružení Dalov pro život, které si za cíl stanovilo podporu kulturního a společenského života, který se v devadesátých letech minulého století zánikem spolků a organizací téměř zhroutil. Občanské sdružení v Dalově pořádá pravidelně akce jako například Dalovský čtvrtmaraton, Pohádkový les, Western Dalov, štrůdlobraní a další obdobné aktivity. Ze Šternberka do Dalova vede přímé autobusové spojení několikrát denně. Nejbližší železniční stanice má Dalov v Dětrichově nad Bystřicí na trati Olomouc – Bruntál a dále pak ve Šternberku na trati Olomouc – Šumperk (Hlůzová, 2014, s. 11).

Poznatky z vlastní praxe

Matky s dětmi, které se nachází v BMOD v Dalově se také účastní některých akcí pořádaných občanským sdružením Dalov pro život. Jedná se například o akce jako je Western Dalov nebo oblíbený je i Pohádkový les. Na některé z pořádaných akcí jezdí i matky s dětmi, které si našly své vlastní bydlení v okolí města Šternberk. Začátkem měsíce června pořádá zase azylový dům BMOD v Dalově akci s názvem Dětský den, kdy je pro děti zajištěn odpolední program, který je organizačně zajištěn na zahradě azylového domu a je určen jak obyvatelům/obyvatelkám azylového domu, tak i ostatním občanům Dalova a přilehlého okolí.

3.2.1 Azylový dům Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísní, Dalov

Azylový dům Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísní v Dalově byl otevřen k 1. září 2010 jako jedna ze služeb příspěvkové organizace Sociální služby Šternberk, p. o., o které se blíže zmíním v další podkapitole. Zařízení BMOD vzniklo jako jeden z výstupů komunitního plánování sociálních služeb Šternberska. Tento projekt byl realizován na základě Smlouvy o zajištění dostupnosti vybraných sociálních služeb v Olomouckém kraji a je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky (Sociální služby Šternberk, p. o., nedatováno).

Pro zajímavost, budova azylového domu vznikla v Dalově po nákladné rekonstrukci místo původní budovy mateřské školy a školní družiny. V budově azylového domu je umístěna také knihovnická pobočka Městské knihovny Šternberk (Hlůzová, 2014, s. 127).

V objektu BMOD se nachází devět bytových jednotek 1 plus kk s WC a koupelnou, společenská místnost pro rodiče s dětmi – herna, společná kuchyně a zázemí pro personál. Každá z bytových jednotek je vybavena standardním nábytkem, peřinami, kdy je dle potřeb uživatelů možno zapůjčit povlečení, nádobí a další potřeby, které umožňují uživatelům služby samostatný a plnohodnotný život. Jedna bytová jednotka je i bezbariérově zařízena.

Cílovou skupinou BMOD jsou osamělí rodiče s maximálním počtem čtyř nezletilých dětí, které mají ve své péči a nachází se v nepříznivé životní situaci spojené se ztrátou bydlení. Výjimku zde tvoří zletilé děti, nejvíce však do 26 - ti let, které se soustavně připravují na budoucí zaměstnání na střední nebo vysoké škole, a to v denní formě studia. Mezi další cílovou skupinu patří těhotné ženy od počátku 29. týdne těhotenství, které se rovněž nachází v situaci spojené se ztrátou bydlení (Interní materiály BMOD Dalov).

Cílem této služby je především pomoci překlenout toto nepříznivé období osamělých rodičů a jejich následné začlenění do společnosti. Mezi další cíle této služby patří poskytnutí podmínek pro důstojný život a zajištění podmínek pro příznivý fyzický i psychický vývoj dětí.

Mezi základní činnosti azylového domu v Dalově patří poskytnutí ubytování, které je poskytováno maximálně na dobu jednoho roku. Při uzavření smlouvy o poskytnutí sociální služby je se zájemcem o službu uzavřena smlouva nejprve na dobu jednoho měsíce.

Tato smlouva pak může být následně prodlužována na jeden až tři měsíce, což záleží na spolupráci uživatele s personálem azylového domu.

Po ukončení roční smlouvy s uživatelem je možné opětovné uzavření smlouvy, ale až po uplynutí třiceti dnů ode dne ukončení smlouvy. Mezi další ze základních činností tohoto azylového domu patří poskytnutí stravy nebo pomoc se zajištěním stravy a dále pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a také pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

V průběhu pobytu se s uživateli intenzivně spolupracuje na řešení jejich nepříznivé životní situace, a to na základě individuálního plánu uživatele, který s uživateli sestavuje sociální pracovníce do jednoho týdne od jejich nástupu. Každé tři měsíce pak dochází k hodnocení tohoto individuálního plánu opět ve spolupráci uživatelů služby a sociální pracovníce (Interní materiály BMOD Dalov).

Mimo ubytování a sociální poradenství je zde celá řada ostatních aktivit, která je převážně zaměřena na děti, které jsou nedílnou součástí této služby. Jednou z pravidelných aktivit je v BMOD „školička“, která je určena dětem předškolního věku ve věku 2, 5 až 7 let. Tato aktivita probíhá třikrát týdně pod vedením zkušené pedagožky. Mimo pravidelné aktivity zde pak probíhají i nepravidelné aktivity, jako například sportovní odpoledne, dětský den, výlety a další aktivity spojené s různými svátky a příležitostmi (vánoční předávání dárků, mikulášské odpoledne, halloweenský průvod apod.). Důležitou součástí služby jsou i individuální aktivity s dětmi, mezi které patří například doučování s dětmi a pomoc s domácími úkoly do školy. Všechny tyto aktivity zde zajišťují pracovníci v sociálních službách, které děti oslovují s oblibou „teto“ (Interní materiály BMOD Dalov).

Úhrada za služby

Cena za základní služby včetně provozních nákladů souvisejících s poskytnutým ubytováním za dospělé osobu je 90,- Kč/den a cena za jedno nezaopatřené dítě je 50,- Kč/den. Těhotná žena od 29. týdne těhotenství zaplatí za službu 120,- Kč/den. Za fakultativní služby jsou účtovány individuální částky, a to počítač s připojením k internetu 30,- Kč/hodina, provoz za elektrospotřebič v bytové jednotce 25,- Kč/měsíc/1 spotřebič, praní v automatické pračce nad stanovený limit 30,- Kč/pračka a cena za přenocování dítěte nebo jiné nezletilé osoby, která není uvedena ve smlouvě 50,- Kč/noc (Interní materiály BMOD Dalov).

Podmínky přijetí

K tomu, aby byl zájemce o službu přijat, si musí nejprve podat žádost o poskytnutí sociální služby azylový dům. Žádost si může podat kterýkoliv rodič, který se ocitl v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení a má v péči nezletilé nezaopatřené dítě, popřípadě i zletilé, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání na střední nebo vysoké škole v denní formě studia. Stejně tak si může podat žádost i těhotná žena od 29. týdne těhotenství. Žádost o službu si může podat i žadatel, který již sociální službu azylový dům dříve využíval, a jeho smlouva byla řádně ukončena. Je však třeba, aby opětovná žádost byla podána v případě, že od poslední smlouvy uběhlo alespoň 30 kalendářních dnů. V případě, že předchozí smlouva byla uživateli ukončena ze strany poskytovatele, běží lhůta pro podání nové žádosti 5 měsíců. Všechny žádosti, které jsou doručeny do BMOD, jsou zaevidovány v doručené poště a je jim přidělena spisová značka neboli poštovní číslo a jsou pak zapsány do Evidence přijatých žádostí. V případě, že žádost splňuje veškeré podmínky a náležitosti, je zařazena do Pořadníku žádostí, který vede sociální pracovnice azylového domu. Žádosti, které jsou neúplné, jsou ponechány pouze v Evidenci přijatých žádostí. O zaregistrování žádosti je žadatel vždy informován, a to ve lhůtě maximálně 14 – ti dnů ode dne doručení žádosti. U každého z žadatelů je třeba, aby svoji žádost 1x měsíčně u poskytovatele aktualizoval, a to telefonicky, osobně nebo popřípadě emailem.

Při prvním kontaktu jsou budoucí uživatelky služby seznámeny s domácím řádem, pravidly a chodem zařízení BMOD. Poté následuje informační rozhovor, kdy je dotyčná uživatelka seznámena s podmínkami pobytu, jejími právy a povinnostmi, kdy je možné si prohlédnout i prostory BMOD. Smlouva o ubytování se podepisuje na dobu jednoho měsíce,

kteřou je možné opětovně prodloužit, a to opět na jeden měsíc nebo maximálně na tři měsíce, kdy celková doba nesmí přesáhnout jeden rok (Interní materiály BMOD Dalov).

Prodloužení smlouvy

Pokud je žadatelka po splnění veškerých náležitostí přijata do zařízení BMOD, je s ní uzavřena smlouva o poskytování sociální služby azylový dům na dobu jednoho měsíce. Následné prodloužení smlouvy je pak možné na dobu jednoho až tři měsíce, nejdéle však na dobu jednoho roku.

Ukončení smlouvy

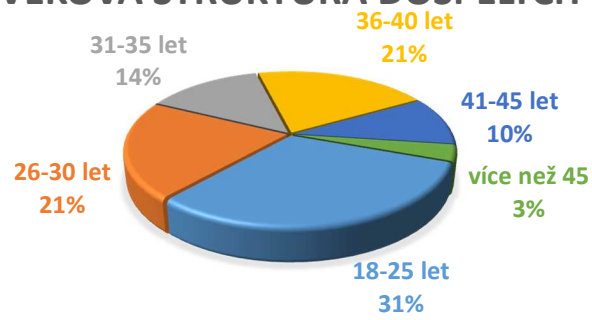
Uživatelka může ze zařízení BMOD odejít kdykoliv na vlastní žádost, kdy toto rozhodnutí musí předložit písemně vedoucí BMOD. Vedoucí BMOD nebo v její nepřítomnosti, sociální pracovnice může v případě závažného porušení domácího řádu ukončit pobyt uživatelky předčasně, a to bez náhradního ubytování (Interní materiály BMOD Dalov).

Nyní bych chtěla uvést zjištěné údaje o azylovém domě BMOD v Dalově za předchozí rok 2014 (grafy č. 1-6).

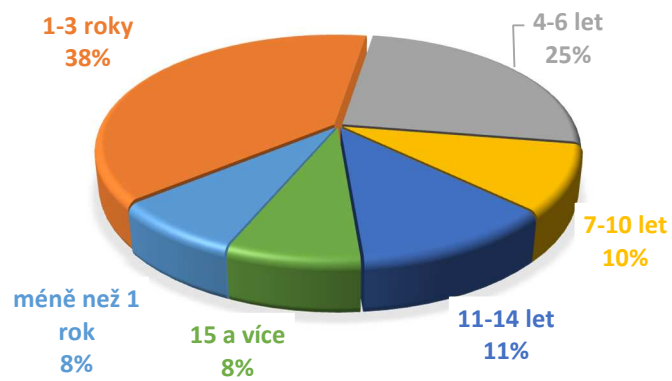
Graf č. 1: Složení uživatelů služby za rok 2014

VĚKOVÁ STRUKTURA DOSPĚLÝCH

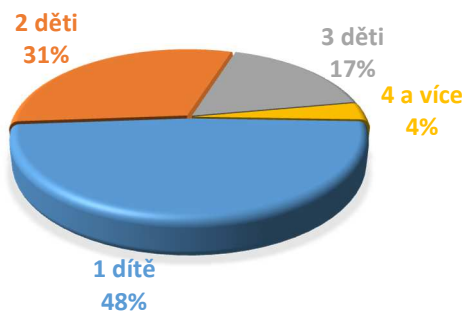
Graf č. 2: Věková struktura dospělých

VĚKOVÁ STRUKTURA DĚTÍ

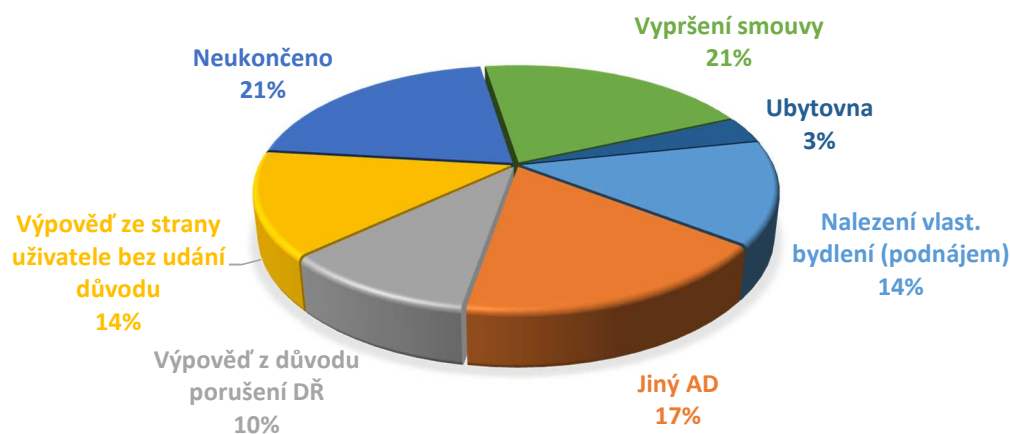
Graf č. 3: Věková struktura dětí

POČET DĚTÍ V RODINĚ

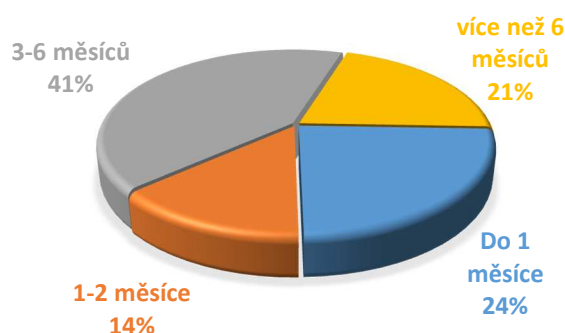
Graf č. 4: Počet dětí v rodině

ZPŮSOB UKONČENÍ SMLOUVY

Graf č. 5: Způsob ukončení smlouvy

DÉLKA POSKYTOVÁNÍ SLUŽBY

Graf č. 6: Délka poskytování služby

3.2.2 Příspěvková organizace Sociální služby Šternberk

V této podkapitole bych se chtěla stručně zmínit o příspěvkové organizaci Sociální služby Šternberk, jelikož azylový dům BMOD v Dalově je jednou ze služeb této organizace.

Tato organizace byla zřízena k 1. lednu roku 2002 jako příspěvková organizace města Šternberka.

Posláním organizace je pomoci seniorům a osobám se zdravotním a tělesným postižením, kteří mají sníženou schopnost zajistit si své základní životní a osobní potřeby, a taktéž rodinám s dětmi, kdy jejich situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby, zvládat běžné věci při péči o svoji osobu a domácnost. Také je podporuje v soběstačnosti při péči o jejich zdraví, při kontaktu s místními institucemi, sociálním prostředím a okolím a umožňuje setrvat klientům v domácím

prostředí co nejdéle, a to na území města Šternberska (Sociální služby Šternberk, p. o., nedatováno).

Cílovými skupinami jsou senioři a osoby se zdravotním a tělesným postižením, u kterých je snížena schopnost zajistit si péči o své zdraví a dále zajistit si své základní životní a osobní potřeby nebo osoby, které nejsou schopny zvládat tyto činnosti sami. Další cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby a dále senioři a osoby se zdravotním a tělesným postižením, kteří potřebují podporu při zachování sociálních vazeb a kontaktu s místními institucemi.

Mezi hodnoty organizace patří individuální přístup, spolehlivost, odbornost, rovnost, pružnost, dostupnost, mlčenlivost, podpora zdraví klienta, bezpečnost a jako poslední podpora ochrany práv klienta.

Organizace Sociální služby Šternberk, p. o. nabízí pro zájemce služby pobytové, ambulantní a terénní. Mezi pobytové služby patří sociální služba domov pro seniory a azylový dům Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísní, který se jako jediný z těchto poskytovaných služeb nenachází přímo ve městě Šternberk, ale nachází se v obci Dalov nedaleko města Šternberk. Z ambulantních služeb nabízí organizace sociálně aktivizační služby určené pro seniory ohrožené sociálním vyloučením, odlehčovací službu, zájmové kluby a také půjčovnu kompenzačních pomůcek. V rámci terénních služeb je nabízena pečovatelská služba a domácí ošetrovatelská péče (Sociální služby Šternberk, p. o., nedatováno).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Výzkumné šetření

Pro svůj výzkum jsem si zvolila kvalitativní typ studie, jelikož jsem potřebovala pro účel svého výzkumu získat detailní informace, které by se kvantitativními metodami jen těžce získávaly. Kvalitativní typ studie jsem dále volila i vzhledem k povaze problému a stanoveným výzkumným otázkám. Ve své kvalitativní studii usiluji o popsání příběhů romských matek v azylovém domě v BMOD v Dalově, které se vlivem nepříznivých životních událostí dostaly právě do tohoto typu zařízení.

V rámci kvalitativního výzkumu neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak ho přesně vymežit (Hendl, 2008, s. 48). Jeho podstatou je široce zaměřený sběr dat, bez toho aniž by na začátku jeho provádění byly stanoveny základní proměnné a hypotézy. Celý výzkumný projekt není ani závislý na teorii, kterou si již předtím výzkumník nastudoval. Teprve až po získání dostatečného množství potřebných dat začíná výzkumník sledovat vyskytující se pravidelnosti a formuluje předběžné závěry, pro které hledá oporu v datech. Je třeba brát vždy v úvahu, že teorie vzniklé na základě kvalitativního výzkumu nemůžeme zobecňovat na celou populaci. Výsledky jsou vždy aplikovatelné pouze pro vzorek, na kterém byla příslušná data získána (Švaříček, Šedřová, Janík, Kaščák, Miková, Nedbálková, Novotný, Sedláček, Zounek, 2007, s. 24 - 25).

U kvalitativního výzkumu spatřuji výhody ve skutečnosti, že se jedná o pružný typ výzkumu, kdy si na začátku výzkumu volí výzkumník své téma a určí si základní výzkumné otázky. V průběhu výzkumu je možné tyto otázky následně modifikovat, doplňovat, a to stejné lze provádět i během sběru a analýzy dat (Hendl, 2008, s. 50).

Uvědomuji si však, že i přes výhodu flexibility tohoto typu výzkumu, bývá právě v jeho pružnosti spatřována potíž, kdy přes jeho pružný a nestrukturovaný charakter ho bývá obtížné replikovat. Jelikož se pracuje i s omezeným počtem jedinců, a to obvykle na jednom místě, mohou vznikat problémy se zobecňováním výsledků, což není u kvalitativního výzkumu možné (Hendl, 2008, s. 52).

S kvalitativním výzkumem je spojeno několik přístupů, kdy jsem si v rámci svého prováděného výzkumu vybrala konkrétně případovou studii, která se zaměřuje na podrobný popis či rozbor jednoho a více případů (Hendl, 2008, s. 103).

V případové studii se jedná především o zachycení jedinečnosti daného případu, pochopení jeho složitosti a popis vztahů uvnitř v jejich celistvosti. U případové studie se předpokládá, že díky důkladnému prozkoumání jednoho případu nám bude umožněno pochopení jiných obdobných případů (Hendl, 2008, s. 104).

Jádrem je vždy konkrétní případ, kdy výzkumník usiluje o komplexní pochopení daného případu, a to v jeho přirozeném prostředí, což vyžaduje velké množství údajů z rozličných zdrojů. Z tohoto důvodu je třeba využívat veškeré potřebné metody sběru dat, kdy posléze za pomoci všech těchto metod interpretujeme výsledky v rámci případové studie jako celek (Švaříček a kol., 2007, s. 98).

Případovou studii jsem si zvolila z důvodu, že v rámci svého prováděného výzkumu zkoumám jednotlivé osoby, které splňují patřičná kritéria.

Ve své případové studii bych chtěla odhalit příběh tří romských matek, které využívají sociální službu azylového domu v zařízení Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísni v Dalově. Jedná se mi o poznání vnitřních aspektů příběhů romských matek, které je vedly k využívání tohoto typu služby, o průběhu jejich adaptace na nově vzniklou situaci, s čím potřebují od pracovníků nejčastěji pomoci a následné představy těchto žen o své budoucnosti.

Ve svém výzkumu zaměřeném na romské matky v zařízení BMOD byla volba konkrétních případů vymezena následovně. Zaměřila jsem se na matky, které byly ochotné stát se součástí mého výzkumu a splňovaly tato následující kritéria, a to pobyt v BMOD v průběhu konání výzkumu a také skutečnost, že se matky v počátečním informačním rozhovoru hlásily k romské identitě.

Důvodem, proč jsem si vybrala pro své výzkumné šetření zařízení BMOD v Dalově je skutečnost, že zde pracuji jako sociální pracovníce od září roku 2014. Téma romských matek v tomto zařízení mě zaujalo z důvodu, že mě zajímala skutečnost, proč právě tyto matky končí v azylových domech a nemohou využít záchranné sítě v rámci své rodiny či širokého příbuzenstva. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro téma své diplomové práce zvolit právě tuto oblast, kdy jsem měla možnost pomocí rozličných technik sběru dat zjistit více informací o tomto tématu.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo popsat jednotlivé příběhy romských matek, které se vlivem nepříznivé sociální situace spojené se ztrátou bydlení ocitly v zařízení BMOD v Dalově.

Hlavním cílem mé práce bylo poté prozkoumat, jaké příčiny vedly tyto romské matky k využití služby azylový dům v zařízení BMOD v Dalově, k získání přehledu o průběhu jejich adaptace na nově vzniklou situaci, možnosti nabízející řešit jejich situaci a představy těchto matek o budoucnosti.

Výzkumné otázky jsem si pro svoji studii stanovila celkem čtyři.

Výzkumná otázka č. 1: Jaké příčiny Vás vedly k nutnosti využít sociální službu azylový dům v BMOD v Dalově?

Výzkumná otázka č. 2: Jak jste si zvykla na novou situaci, když jste se ocitla v zařízení BMOD v Dalově?

Výzkumná otázka č. 3: S čím potřebujete v zařízení BMOD od pracovníků nejčastěji pomoci?

Výzkumná otázka č. 4: Jaké jsou Vaše představy o budoucnosti?

4.2 Výzkumné metody

Vzhledem k povaze mé kvalitativní studie jsem si jako metodu pro sběr a získávání dat zvolila tři základní metody, a to zúčastněné pozorování, polostrukturované interview a studium dokumentů (Hendl, 2008, s. 161), jelikož u případové studie, kterou jsem si zvolila za přístup v rámci kvalitativního výzkumu, je důležité využít veškerých dostupných metod sběru dat (Švaříček a kol., 2007, s. 98).

Při výběru metody pro sběr a získávání dat bychom se měli řídit konkrétním výzkumným problémem. Volba je ovlivňována i možnostmi výzkumníka. Pokud má například výzkumník na vyřešení daného problému krátký časový interval, těžko si může plánovat zúčastněné pozorování, které vyžaduje více času. Je vhodné připravit si celkový plán organizace sběru dat pro každou fázi výzkumu. Tento plán nám pak může sloužit ke kontrole, že všechny informace byly získány odpovídajícím způsobem a zároveň i ve vhodnou dobu. Metody kvalitativního výzkumu se v praxi různě kombinují a vzájemně mísí. Je výhodnější kombinovat metody při sběru a získávání dat (tzv. triangulace) v průběhu provádění kvalitativní studie pro lepší validitu výsledků. I z tohoto důvodu jsem se rozhodla právě pro kombinaci tří základních metod, kdy

jsem tímto výběrem chtěla podpořit validitu svých výsledků a naopak zmenšit jejich zkreslení, kterému jsem se takto chtěla vyvarovat (Hendl, 2008, s. 147).

Výzkumné metody použité v kvalitativním výzkumu

Zúčastněné pozorování

Metodou zúčastněného pozorování jsem se během provádění svého výzkumu u respondentek, chtěla blíže zaměřit na pozorování jejich projevů vnějšího chování při vzájemné spolupráci s personálem BMOD. Tato metoda mi umožnila získat o zkoumaném problému více detailů.

Metoda zúčastněného pozorování je pozorování, při kterém se pozorovatel pohybuje přímo v prostoru, kde se potřebné jevy pro výzkum nacházejí a které poté blíže pozoruje. Pozorovatel se stává jednou ze součástí těchto jevů. Výhodou této metody je zejména skutečnost, že pozorovatel má bezprostřední zkušenost s danou situací a jevy, které jsou objektem jeho pozorování. Zúčastněné pozorování můžeme rozdělit na dvě různé formy, a to otevřené nebo skryté zúčastněné pozorování (Miovský, 2006, s. 152).

V mém výzkumu jsem volila otevřené zúčastněné pozorování, kdy se jedná o standardní metodu pozorování. V otevřeném pozorování se jedná o takové pozorování, kdy se jako pozorovatelé pohybujeme v terénu a jsme přímými účastníky jevů, které pozorujeme. Účastníci pozorování jsou si vědomi skutečnosti, že mohou být pozorováni za účelem naší výzkumné studie. Výhodou tohoto typu pozorování je jeho etická korektnost, kdy nemusíme klamat účastníky výzkumu. Je však třeba pečlivá příprava, kdy musíme jako pozorovatelé znát, co budeme pozorovat a jak budeme naši cílovou skupinu kontaktovat a motivovat ke spolupráci. Naopak nevýhodou u tohoto pozorování může být skutečnost, že účastníci výzkumu jsou ovlivňováni faktem, že jsou pozorováni a jejich jednání, tak nemusí být zcela autentické (Miovský, 2006, s. 154).

Naopak skryté zúčastněné pozorování je forma pozorování, kdy účastníci výzkumu nejsou informováni o tom, že jsou součástí nějaké výzkumné studie. Pozorovatel je v tomto případě „jedním z nich“, kdy pozvolným pozorováním shromažďuje údaje a zapojuje se do běžných interakcí mezi účastníky v pozorované skupině. Výhodou je, že účastníci této výzkumné metody nejsou ovlivněni vědomím, že jsou součástí nějaké výzkumné studie a jejich

chování je tak zcela přirozené. Nevýhodou je však riziko, že pozorovatel se touto formou pozorování může dopouštět porušení etických norem (Miovský, 2006, s. 153).

Polostrukturované interview

Pro moji výzkumnou studii jsem zvolila jako nejvhodnější metodu pro získávání kvalitativních dat interview s polostrukturovanou formou. Z tohoto důvodu se nyní budu blíže věnovat pouze popisu tohoto druhu interview.

Metoda interview je jednou z nejobtížnějších a zároveň nejvýhodnějších metod pro získávání kvalitativních typů dat. Termín interview nám označuje rozhovor, který je moderovaný a je prováděn s určitým účelem a cílem našeho výzkumného šetření. Důležitým znakem interview je fakt, že tato metoda pro získávání jednotlivých dat nemůže být použita bez kombinace s metodami pozorování. Je dobré, aby u provádění samotného interview panovala důvěrnější a přátelská atmosféra, protože díky ní můžeme získat mnohem obsáhlejší a validnější data pro výzkumnou studii. Klasické interview můžeme rozdělit do tří základních skupin, a to nestrukturované interview, polostrukturované interview a jako poslední strukturované interview (Miovský, 2006, s. 155 – 157).

Polostrukturované interview je jednou z nejrozšířenějších metod interview, neboť dokáže eliminovat nevýhody interview strukturovaného a nestrukturovaného. Tento typ interview však vyžaduje náročnější technickou přípravu. Za prvé je třeba si vytvořit závazné schéma pro své respondenty, kterého se v průběhu vedení rozhovoru držíme a je pro nás jako tazatele závazné. Toto schéma obsahuje otázky, na které se respondentů budeme vyptávat. V průběhu interview je možné schéma otázek dle potřeb zaměňovat a upravovat pořadí. Je třeba definovat tzv. jádro interview, kdy máme stanoveno minimum otázek, na které nám musí respondenti odpovědět, jelikož zodpovězení těchto otázek je pro naši výzkumnou studii klíčové. U jednotlivých odpovědí je vhodné nechat respondenty povysvětlit, jak danou věc myslí a ověříme si tak, zda jsme danou odpověď správně pochopili. Na jádro interview se dále nabalují další otázky, které se tazateli jeví jako smysluplné. Polostrukturované interview můžeme provádět ve standardizovaném prostředí, jako je například prostředí kanceláře, ordinace nebo v jiném různorodém prostředí jako je kavárna, park a jiné (Miovský, 2006, s. 159 – 161).

Při vlastním průběhu polostrukturovaného interview jsem měla připravený záznamový arch, pro zaznamenávání základních informací o respondentkách, dále základní okruh otázek,

kteřé bylo třeba s respondentkami probrat a diktafon, na který jsem celý průběh rozhovoru se svolením respondentek nahrávala. Bližší průběh samotného výzkumu popíši v podkapitole příprava sběru dat.

Velkou výhodu tohoto typu rozhovoru spatřuji v možnosti pokládání doplňujících otázek u otázek již pevně stanovených, které jsou mnohdy klíčové a rozšiřující pro výzkumnou studii. Co se týče nevýhod polostrukturovaného interview, není jich mnoho. Jako nevýhoda bývá spatřován fakt, že doplňujícími otázkami můžeme získat množství zbytečných otázek pro účel naší výzkumné studie, které nejsou relevantní k našim cílům výzkumu a výzkumným otázkám (Mioviský, 2006, s. 159 – 161).

Studium dokumentů

Tuto metodu jsem používala především jako doplněk k informacím získaných prostřednictvím polostrukturovaného interview, a to týkajících se především odůvodnění žádostí pro přijetí respondentek do zařízení BMOD. Zároveň mi tato metoda sloužila i jako doplněk k ověření validity odpovědí respondentek v oblasti příčin, které vedly tyto respondentky k využití služeb zařízení BMOD v Dalově.

Co se týče práce s dokumenty, jedná se o specifickou oblast, jelikož materiály ze kterých čerpáme, existují nezávisle na naší výzkumné činnosti v tom smyslu, že tyto materiály nevytváříme. Data máme již vytvořená a je potřeba je pouze shromáždit, což je odlišný postup od vytváření dat například metodou interview nebo pozorování. Tento způsob získávání dat s sebou přináší určité výhody a omezení. Jako výhodu lze spatřovat omezenost zkreslení dat. Nevýhoda získávání dat tímto způsobem může být naopak spatřována ve skutečnosti, že u těchto dat nemůžeme ovlivnit jejich podobu. Prostřednictvím analýzy dokumentů však můžeme získat velké množství cenných informací ukrytých v dokumentaci našich potenciálních respondentů (Mioviský, 2006, s. 189 – 190).

4.3 Výběr respondentek

Své výzkumné šetření jsem prováděla v zařízení BMOD v Dalově, jak jsem již v předchozích odstavcích zmiňovala, kdy se blíže zaměřuji na romské matky. Společným jmenovatelem pro výběr respondentek byla tedy skutečnost pobytu romských matek s dětmi v tomto zařízení v době mého výzkumu a taktéž skutečnost, že se v počátečním informačním

rozhovoru hlásily k romské identitě. Z tohoto důvodu byla struktura výběru respondentek předem daná, kdy jsem konkrétní matky nejprve oslovila a jednalo se tedy o účelové vzorkování (Hendl, 2008, s. 152), kdy jsem volila respondentky na základě účelu své studie a potřebovala jsem získat velké množství informací pro hlubší poznání jejich příběhů. Výzkum byl tedy uskutečněn se třemi ženami z tohoto zařízení.

Charakteristika výběrového souboru

Jak již bylo uvedeno v předchozím odstavci, výzkumu se zúčastnily celkem tři respondentky ve věkovém rozmezí 25 – 35 let.

Respondentka č. 1 je v BMOD ubytována se třemi dětmi, respondentka č. 2 je zde ubytována se dvěma dětmi a respondentka č. 3 zde byla ubytována taktéž se dvěma dětmi, ale na začátku měsíce února došlo z její strany k ukončení smlouvy o poskytování sociální služby v zařízení BMOD, kdy si tato již bývalá uživatelka sehnala ve spolupráci se sociální pracovnící bydlení v jiném azylovém domě, kdy jí v zařízení BMOD rovněž končila roční smlouva. Všechny tyto respondentky byly svobodné ženy. Délka jejich pobytu v BMOD se v době rozhovoru pohybovala různě. Respondentka č. 1 pobývala v zařízení v době rozhovoru 7 měsíců, respondentka č. 2 zde pobývala 4 měsíce a poslední z respondentek necelý 1 rok.

Respondentka č. 1

Sociální anamnéza

Paní Anna (25 let) žila se svými dětmi na ubytovnách v Brně, jelikož přišla společně s přítelem o bydlení. Byla se i sama informovat na Odboru sociálních věcí, zda jí pomohou najít jiné bydlení nebo azylový dům. V jiném případě jí hrozilo, že když si nenajde bydlení, půjdou děti do Klokánku. Paní Anna chvíli bydlela i u svých známých, ale nemohla tam déle zůstat, protože se zde všichni hádali. Z tohoto důvodu se paní Anna rozhodla odejít ke své rodině, kdy jí její nevlastní otec pomohl najít bydlení v azylovém domě Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísni v Dalově. Uživatelka má ve své péči tři nezletilé děti. Jedná se o její první pobyt v azylovém domě.

Aktuální životní situace uživatelky

Uživatelka se snaží spolupracovat zejména na spoření si financí, jelikož je v BMOD již sedmý měsíc a po ukončení doby jednoho roku využívání této sociální služby by si chtěla najít vlastní bydlení v pronájmu, jelikož by nechtěla jít opět do azylového domu. Každý měsíc si pravidelně odkládá určitou finanční částku, aby měla alespoň něco málo naspořeno dopředu. Ve spolupráci sociální pracovnice a uživatelky byl stanoven finanční plán, kdy se přepočítal příjem uživatelky, její měsíční výdaje a následně se stanovila částka, kterou si uživatelka přála uspořit. I když se paní Anně nedaří každý měsíc uspořit částku, kterou si stanovila na začátku, daří se jí alespoň převést nějaké finance do dalšího měsíce.

Popis hlavního problému uživatelky

Oblasti, které uživatelka chápala jako problémové a chtěla je řešit, bylo pravidelné spoření financí a bydlení. Tyto dvě problematické oblasti si uživatelka stanovila i za dílčí cíle v rámci individuálního plánování. Při nástupu paní Anny do azylového domu, bylo třeba nejprve vyřídit dávky hmotné nouze, aby se alespoň pro začátek stabilizovala finanční situace uživatelky. Při práci s uživatelkou jsme postupovali po těchto krocích:

1. Finance

Spolupráce s uživatelkou na vyřízení dávek hmotné nouze (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc) – uživatelce jsme pomohli s vypsáním všech potřebných žádostí na úřad práce a se zkompletováním potřebných dokumentů, které bylo třeba na úřad práce dodat. V rámci individuálního plánování uvedla uživatelka jako jeden ze svých dílčích cílů, že by si chtěla pravidelně spořit finance, aby měla peníze, až bude odcházet z azylového domu na případnou kauci či nájem bytu. Uživatelka při hodnocení individuálního plánu poté sdělila, že i když se jí každý měsíc daří s penězi vycházet, nedaří se jí ušetřit žádné finance, jelikož nebyla dle svých slov nikdy zvyklá s penězi hospodařit a umět si je rozvrhnout na celý měsíc s tím, aby ještě i ušetřila. Z tohoto důvodu bylo s paní Annou dohodnuto, že by chtěla pomoci s vytvořením finančního plánu, aby měla přehled o svých příjmech a výdajích a určila si na základě tohoto přehledu částku, kterou by si chtěla odkládat.

2. Bydlení

Další oblastí a zároveň i hlavním cílem, který si uživatelka stanovila, bylo hledat si vhodné bydlení pro ni a její děti. Uživatelka sdělila, že by si chtěla hledat bydlení 2 plus 1, a to

prostřednictvím internetu a také za pomoci své rodiny. Bydlení by si chtěla hledat v blízkém okolí, aby byla blíže své rodině. Uživatelka by chtěla v azylovém domě zůstat po dobu jednoho roku, kdy by si za tuto dobu chtěla uspořít alespoň nějaké finance na případnou kauci či nájem bytu, jelikož nyní nemá dostatek finančních prostředků, aby si mohla dovolit platit si sama nájem.

3. Výchova a péče o děti

Uživatelka má ve své péči tři děti, o kterých se stará dle svých možností a schopností, s tím že se jim snaží vše potřebné opatřit. S penězi se jí každý měsíc daří vycházet a děti tak mají zajištěno vše, co potřebují. Děti uživatelky navštěvují v rámci BMOD školičku.

Respondentka č. 2

Sociální anamnéza

Paní Marie (29 let) žila se svými dětmi v podnájmu, kde byl vysoký nájem, kdy však paní Marie nedisponovala dostatečnými finančními prostředky na udržení tohoto bytu. Z tohoto důvodu uživatelka přestala nájemné hradit a následně jí byla ukončena i nájemní smlouva. Uživatelka má ve své péči dvě nezletilé děti. Nejedná se o její první pobyt v azylovém domě.

Aktuální životní situace uživatelky

U uživatelky jsou nutné opakované intervence ohledně financí, jelikož uživatelka není schopna s danými financemi hospodařit. V rámci individuálního plánování by si uživatelka chtěla hledat bydlení a sestavit si ve spolupráci s vedoucí BMOD finanční plán, aby věděla, jak s penězi každý měsíc lépe vycházet.

Popis hlavního problému uživatelky

Oblasti, které uživatelka chápala jako problémové a chtěla je řešit, byly finance a hledání vhodného bydlení. Tyto dvě problematické oblasti si také uživatelka stanovila za dílčí cíle v rámci individuálního plánování. V rámci sociální intervence jsme se zaměřili na postupné řešení problémů. Při nástupu do azylového domu bylo nejprve nutné vyřešit situaci ohledně převodu agendy hmotné nouze. Při práci s uživatelkou jsme postupovali po jednotlivých krocích:

1. Finance

Zajištění převodu agendy dávek pomoci v hmotné nouzi – uživatelce jsme pomohli se sepsáním žádosti o postoupení agendy hmotné nouze na ÚP ve Šternberku, kdy jsme jí dále pomohli se zkompletováním veškerých dokumentů pro postoupení této agendy.

Na počátku poskytování sociální služby uživatelka uvedla, že kvůli stěhování se na azylový dům a vyřizování si potřebných náležitostí, i když obdržela dávky, nemá dostatek peněz na zajištění základních životních potřeb dětí. Krizovou situaci uživatelky jsme uznali a zavedli jsme u ní tzv. krizové potraviny. Podstata krizových potravin spočívá v zajištění stravy pro děti v době, kdy jejich matka/otec nemá finance ani na základní potraviny. S uživatelkou jsme tedy sestavili jídelníček a vydali jsme jí potřebné potraviny. Krizové potraviny jsou určeny výhradně pro děti a pracovníci mají právo po dobu vydávání krizových potravin pravidelně kontrolovat stravování dětí. Uživatelka s uvedenými podmínkami souhlasila. Situace, kdy uživatelka nedokázala vyjít s financemi, se však opakovala. Uživatelka byla proto z tohoto důvodu odkázána na zajištění potravin přes Charitu ve Šternberku. Uživatelka požádala o pomoc a podporu při hospodaření s penězi, ale i přes opakované intervence ze strany vedoucí azylového domu a soc. pracovnice uživatelka nedokáže s penězi vyjít a krizové potraviny musely být u této uživatelky vydány opakovaně.

2. Bydlení

Další oblastí a zároveň hlavním cílem uživatelky bylo najít si vhodné bydlení ve větším městě. Uživatelka uvedla, že si bydlení bude hledat sama bez realitní kanceláře a nejlépe bez kauce, a to nejlépe na internetu v BMOD. Uživatelka by si chtěla pro sebe a děti sehnat v blízkém okolí podnájem nejlépe v bytě 1 plus 1, ale zatím nemá zajištěné dostatečné finanční prostředky na případnou kauci či nájem. V průběhu poskytování sociální služby si uživatelka hledá bydlení vlastními silami nebo i za pomoci pracovníků BMOD.

3. Výchova a péče o děti

Uživatelka má ve své péči dvě děti, o které se stará v rámci svých možností a schopností. Děti uživatelky navštěvují v rámci BMOD školičku.

Respondentka č. 3

Sociální anamnéza

Paní Eva (35 let) se s tíživou sociální situací potýká již několik let. Kvůli dluhům a hospodaření s penězi žije od narození svých dětí po azylových domech. Uživatelka má ve své péči dvě nezletilé děti. Před příchodem do našeho azylového domu žila uživatelka také v azylovém domě.

Aktuální životní situace uživatelky

Paní Eva má nyní ukončenou smlouvu o poskytování sociální služby v zařízení BMOD, jelikož jí zde skončila doba pobytu, která nesmí přesáhnout dobu jednoho roku. Uživatelka si našla bydlení opět v azylovém domě ve městě, kde již předtím v různých azylových domech pobývala. Chtěla se sem vrátit, jelikož zde má přítele a známé.

Popis hlavního problému uživatelky

Hlavním problémem uživatelky bylo hospodaření s penězi, v důsledku čehož se uživatelka dostávala opakovaně do situací, kdy si musela půjčovat peníze.

Jak již bylo uvedeno výše, paní Eva měla dvě hlavní problematické oblasti, které bylo potřeba řešit. V rámci sociální intervence jsme se zaměřili na postupné řešení problémů. Při nástupu do azylového domu bylo nejprve nutné vyřešit otázku financí. V průběhu služby jsme zjistili, že je uživatele třeba také poskytnout potřebnou pomoc a podporu při výchově a péči o děti. Při práci s uživatelkou jsme postupovali postupně po jednotlivých krocích:

1. Finance

Uživatelce jsme pomohli sepsat žádosti o převod agendy na nejbližší úřad práce. V průběhu poskytování služby však uživatelka přestala spolupracovat při hospodaření s penězi, nedodržovala dohodnuté platby a jejich termíny. I přes opakované intervence a upozornění ze strany vedoucí azylového domu a sociální pracovnice se uživatelka rozhodla, že si s penězi zvládne vycházet sama. Uživatelka spolupracovala ze začátku s pracovníky azylového domu při řešení svých dluhů. Napsaly se žádosti o splátkový kalendář, vytvořily tabulky na každý dluh s přehledem měsíců a částek, které je potřeba v daný měsíc poslat. Všechny firmy

přistoupily na splátky dluhů formou splátkových kalendářů. Uživatelka však tyto dluhy zaplatila pouze první měsíc.

2. Bydlení

Další oblastí a zároveň osobním cílem uživatelky bylo nalezení vhodného bydlení. Uživatelka uvedla, že si přeje bydlet spolu se svým přítelem a chtěla by se proto vrátit do města, kde žije její přítel a kde má i své známé. Uživatelka si tedy do tohoto města podala žádosti na různé azylové domy. V těchto azylových domech bylo podmínkou přijetí osobní jednání, proto jsme azylové domy obvolali a domluvili s uživatelkou osobní schůzky. V rámci individuálního plánování jsme pravidelně hledali vhodné podnájemy, které uživatelka sama kontaktovala. Paní Eva ukončila v únoru smlouvu o poskytování sociální služby, jelikož si našla ve spolupráci se sociální pracovnící bydlení v azylovém domě ve městě, kde má i svého přítele a kde se chtěla sama vrátit.

3. Výchova a péče o děti

Po celou dobu poskytovali pracovníci azylového domu uživatelce vhodnou pomoc a podporu při výchově a péči o děti v situacích, ve kterých si uživatelka neuměla poradit nebo je neuměla vyřešit.

Na konci této podkapitoly bych chtěla uvést ještě jednou pro přehled základní informace o vybraných respondentkách. Údaje jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Jméno	Věk	Vzdělání	Příčiny příchodu	Příjem	Nezaopatřené děti pobývající s matkou v BMOD
Anna	25 let	Základní	Ekonomická situace – ztráta bydlení	Sociální dávky	3
Marie	29 let	Základní	Ekonomická situace – ztráta bydlení	Sociální dávky	2
Eva	35 let	Základní	Ekonomická situace	Sociální dávky	2

Tabulka č. 1: Údaje o ženách ze zkoumaného vzorku

4.4 Příprava sběru dat

Před přípravou výzkumu jsem nejprve oslovila potenciální respondentky v zařízení BMOD, abych zjistila, zda budou uživatelky služby ochotné mi rozhovory vůbec poskytnout. Dále jsem v počátečním informačním rozhovoru zjišťovala, zda se uživatelky cítí být Romkami a uvědomují si tuto skutečnost, aby splňovaly kritéria výběru pro moji kvalitativní výzkumnou studii.

O potenciálních respondentech v rámci výzkumné studie mluvíme do té doby, než od nich získáme informovaný souhlas s nahráváním rozhovoru. Teprve po udělení souhlasu můžeme hovořit o regulérním zahájení interview (Miovský, 2006, s. 165).

V úvodním rozhovoru týkajícího se výzkumu jsem uživatelkám služby jednotlivě představila moji kvalitativní studii a rovněž účel této studie. Dále jsem potenciální respondentky informovala více o skutečnosti, proč si žádám jejich čas a co od nich, jako od

respondentek očekávám. Také jsem je informovala, kolik času rozhovor zabere a nakonec této úvodní části jsem získala souhlas s provedením samotného interview (Miovský, 2006, s. 164).

Konkrétní rozhovory jsem si s respondentkami pak individuálně domluvila dle jejich volného času. Na samotný rozhovor jsem se připravovala předem, kdy jsem si již doma připravila tzv. jádro rozhovoru, které je součástí metody polostrukturovaného interview. Na základě této metody jsem si již před uskutečněním rozhovorů přichystala minimum otázek, které bylo třeba s respondentkami probrat (Miovský, 2006, s. 160 – 161).

Jádro interview tvoří tematické okruhy, které jsou přímo spojeny s výzkumnými cíli a výzkumnými otázkami. V průběhu jádrové fáze interview je třeba neustále reflektovat a hodnotit přesnost získávaných dat, aby nedošlo ke zkreslení dat ze strany výzkumníka (Miovský, 2006, s. 167).

Tematické okruhy mé jádrové fáze rozhovoru se týkaly příčin příchodu do BMOD, jak si tyto matky zvykly na tuhle novou situaci, s čím potřebují nejčastěji pomoci v rámci svého pobytu a otázky na vyhlídky respondentek do budoucna.

4.5 Sběr dat

Rozhovory s respondentkami se uskutečnily v průběhu měsíce února a března roku 2015. Chtěla bych upozornit a zdůraznit, že iniciály, věk respondentek a stejně tak i místa bydliště jsem z důvodu anonymity respondentek ve své práci pozměnila.

Při začátku jádrového rozhovoru jsem se snažila navázat důvěrnější atmosféru a ještě jednou jsem respondentkám vysvětlila cíl mé kvalitativní studie, popsala ji a zeptala se na případné dotazy ohledně této studie, které by bylo třeba respondentkám dovysvětlit. Dále jsem každé z respondentek sdělila, že se jedná o anonymní dotazování a zda ještě jednou před samotným rozhovorem souhlasí s jeho nahráváním.

Před zahájením práce jsem také respondentky informovala, kdo a za jakým účelem bude mít přístup k daným informacím. Po jejich odsouhlasení s nahráváním rozhovoru jsem začala se samotným rozhovorem a jeho nahráváním na diktafon. Po ukončení rozhovoru jsem respondentkám poděkovala za ochotu a čas mi rozhovor poskytnout a nabídla jsem jim možnost, přijít za mnou s jakýmkoliv dotazem ohledně mé kvalitativní studie.

Tato závěrečná fáze rozhovoru bývá totiž výzkumníky často podceňována. Cílem této fáze je umět rozhovor správně ukončit, důstojně se rozloučit, aby účastník neměl pocit, že byl nějakým způsobem využit ve prospěch naší studie. Je proto třeba v této fázi věnovat účastníkům výzkumu dostatečnou pozornost a ověřit si, zda jsou všechna témata uzavřena a účastník výzkumu má probraná témata zpracována, abychom u něj nespustili například traumatizující zkušenost z jeho minulosti díky našemu dotazování. Vždy bychom měli pamatovat, že ukončením našeho rozhovoru neukončujeme pouze výzkumnou situaci, ale ukončujeme zejména lidské setkání, kdybychom měli tuto skutečnost respektovat (Miovský, 2006, s. 169).

Již ve fázi úvodního rozhovoru jsem začala s metodou zúčastněného pozorování, kdy jsem si blíže všímala vnějších projevů v chování potenciálních respondentek. Zaměřovala jsem se zejména na jejich ochotu spolupracovat s personálem BMOD, práci na individuálním plánu se sociální pracovnící a vedoucí BMOD a jak mé potenciální respondentky spolupracují na zlepšení své situace. Tyto poznámky z pozorování jsem si pak písemně zaznamenávala formou poznámek.

Dále jsem data sbírala prostřednictvím studia dokumentů souvisejících s konkrétními uživatelkami, kdy jsem získávala informace dotvářející detaily mé kvalitativní studie. Prostřednictvím studia dokumentů jsem se zaměřovala na osobní karty klientek, kdy jsem sledovala zejména odůvodnění žádosti o poskytnutí sociální služby azylového domu v zařízení BMOD.

4.6 Analýza a způsob interpretace dat

Analýza dat případové studie nemusí vycházet z nějakého konkrétního přístupu, ale může naopak využít postupy, které nám jsou známé z etnografického přístupu nebo metody zakotvené teorie. Během případové studie výzkumník usiluje o přiřazení smyslu shromážděným údajům z případové studie. Ve většině případů výzkumník přistupuje k analýze dat prostřednictvím kódování, kdy se snaží systematickým prohledáváním jednotlivých dat hledat pravidelnosti a blíže klasifikovat jejich jednotlivé části. Na tuto fázi pak následuje úsilí interpretovat výsledky této analýzy jako celek, aby z nich bylo možné utvořit určitý příběh. Opakem toho je holistická analýza, která hledá závěry posouzením dat jako celku a ne rozbitím dat na jednotlivé části, jako je tomu u metody zakotvené teorie (Hendl, 2008, s. 226).

Pro analýzu dat v mé kvalitativní studii budu používat metodu otevřeného kódování, která vychází z metody zakotvené teorie, kterou vyvinuli Strauss a Glaser (Strauss, Glaser, 1967, podle Hendl, 2008, s. 246).

V rámci metody zakotvené teorie existují tři druhy kódování (otevřené, selektivní a axiální), z nichž budu využívat pro analýzu dat pouze otevřené kódování. Otevřené kódování je část analýzy, která je charakterizována označováním pojmů a zařazováním těchto pojmů do konkrétních kategorií prostřednictvím pečlivého studia údajů. Během tohoto kódování jsou údaje rozebrány na určité části a porovnáváním jsou zjišťovány podobnosti a rozdíly (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43).

V rámci otevřeného kódování výzkumník prochází jednotlivá data, všímá si jednotlivých témat v textu a přiřazuje jim označení. Otevřené kódování nám v datech podhaluje určitá témata, která mají vztah k výzkumným otázkám, k nastudované literatuře, k pojmům užívanými účastníky nebo jde o nově vznikající myšlenky. Tato fáze nás poté vede k seznamu témat, což nám jako výzkumníkovi pomáhá vidět data v celku a motivuje nás při hledání dalších a dalších témat. Tento seznam je potom třeba třídit a organizovat. Otevřené kódování je možné provádět různým způsobem. Je možné kódovat jednotlivá slova, podle odstavců (využívala jsem ve své studii) nebo podle celých textů a případů (Hendl, 2008, s. 247).

V rámci otevřeného kódování jsem odhalila v rozhovorech s respondentkami jednotlivá témata, která mi pomáhala blíže nahlédnout k příběhům každé z respondentek. Tato témata získaná prostřednictvím analýzy údajů jsem následně u každé z respondentek popsala a obohatila o poznatky z pozorování a studia dokumentů, aby vše dávalo jasný přehled o životních příbězích respondentek. U každé z respondentek jsem v rámci otevřeného kódování odhalila těchto pět kategorií:

- Proč jsem se ocitla v azylovém domě v Dalově
- Rodinné zázemí (romské)
- Kontakt s otcem dětí
- Můj pobyt v azylovém domě v Dalově
- Moje sny do budoucna

4.7 Příběh respondentky č. 1

Proč jsem se ocitla v azylovém domě v Dalově

Paní Anna přišla do azylového domu v srpnu roku 2014. Předtím žila v Brně a jednalo se tedy o její první zkušenost s azylovým domem, jelikož předtím nikdy na žádném azylovém domě nebyla. Na základě nepříznivých událostí ale byla nucena těchto služeb využít. Paní Anna žila společně se svým přítelem a dětmi v Praze, kdy s přítelem přišli o bydlení a hádky mezi nimi se začaly, ovlivněné i nepříznivou situací, neustále stupňovat. Respondentka bydlela nejprve s dětmi a přítelem na ubytovně, kde však neplatili nájem a poté se samozřejmě museli vystěhovat. Celkem tak s přítelem a dětmi vystřídalala tři ubytovny, jelikož nikdy neměli dostatek financí, aby za bydlení mohli včas zaplatit.

Paní Anna byla z této situace zoufalá a z tohoto důvodu zašla na Odbor sociálních věcí v Brně, aby jí zde poradili, co v dané situaci dělat. Paní Anna zde byla seznámena se službou azylových domů, kdy je však v Brně vyžadována v některých azylových domech kauce v ceně 500,- Kč na jednu osobu v den nástupu a také částka jedné úhrady za služby v daný měsíc. Respondentka ale neměla dostatek financí, aby si službu mohla v daný okamžik dovolit.

Paní Anna tedy s přítelem a dětmi bydleli dočasně u sestřenice jejího přítele, kde však pro sebe měli jen jednu místnost a bylo zde velmi málo místa pro všechny osoby, které se v bytě nacházely.

Jelikož paní Anna nemohla být u sestřenice od přítele déle, zavolala své matce, zda by jí nemohla pomoci s tíživou bytovou situací, jelikož paní Anně hrozilo, že pokud by situaci neřešila a nesehnala si bydlení pro sebe a děti, byly by jí děti následně odebrány do zařízení Klokánek. Takže se stalo, že paní Anna musela jít s přítelem od sebe a jela společně s dětmi za svou matkou. Chvíli zde po příjezdu bydlela u svých rodičů v bytě, kdy však přišel majitel bytu a sdělil, že zde paní Anna nemůže s dětmi déle pobývat. Nevlastní otec respondentky jí poté pomohl najít azylový dům v Dalově, o kterém se dozvěděl přes své známé.

Rodinné zázemí (romské)

Rodiče paní Anny jsou rozvedení a její matka s přítelem nyní žije v jednom menším městě. Otec paní Anny žije v Kladně a paní Anna se s ním od rozvodu svých rodičů viděla jen jedenkrát. Matka i otec paní Anny vyrůstali v dětském domově, kde se i seznámili a poté vzali.

Paní Anna má celkem čtyři sourozence, se kterými se pravidelně dle svých slov stýká, samozřejmě pokud jí to umožňuje její finanční situace, aby je mohla navštívit.

Co se týče dětství paní Anny, definovala jej jako komplikované: „ *Moje dětství bylo tak trochu komplikované, kdy byl táta hodně po kriminálech a máma pak byla na všechno sama no a bylo to těžký*“.

Když jí bylo deset let, přestěhovali se z hlavního města společně s rodiči do jiného města, kde neměli žádné příbuzné ani rodinu. Bydleli zde v sociálně vyloučené lokalitě, v bytě kde nebyla elektřina, koupelna, netekla zde teplá voda a podmínky zde byly zejména pro děti nevyhovující.

Dále respondentka sdělila, že k situaci nepřispívala ani skutečnost, že její otec byl často zavřený ve vězení a její matka pak byla na celou domácnost sama. Celá tato situace se poté odrážela na finanční stránce rodiny, kdy matka respondentky neměla dostatek financí pro zajištění chodu domácnosti a musela tuto situaci dle slov respondentky často řešit skrze půjčky peněz, ale jednalo se o takové půjčky, kdy musela vrátit velké množství financí navíc, než si matka respondentky půjčila. Paní Anna se společně se svým bratrem snažili své matce pomáhat, a to tak že paní Anna společně s bratrem chodili sbírat staré železo a vydělali si tak s bratrem dle slov uživatelky zhruba tři sta korun denně, které pak dali své matce: „ *My jsme takhle mámě hodně s bráchou pomáhali, kdy jsme chodili na železo a vydělali jsme si tak třeba tři stovky, a to jsme pak dali mámě*“.

Paní Anna uváděla, že když byl otec zrovna doma a nebyl zavřený, situace doma byla po finanční stránce o mnoho lepší. Co se týče úlohy matky a otce v domácnosti, uvedla paní Anna, že to byla u nich matka, která dle jejich slov šéfovala celé domácnosti, což bylo i z důvodu, že otec často pobýval ve vězení a ona byla tak na celou domácnost sama. Když byl otec doma, tak to byl právě on, kdo zajišťoval finance a nákupy do domácnosti.

Paní Anna dále uvádí, že jako rodina však vždy drželi pohromadě a všechny problémy se vždy řešily v rámci celé rodiny, kdy se jako celá rodina při řešení těchto problémů sešli, a to včetně dospělých členů domácnosti a dětí. Rodiče respondentky si však jako partneři nerozuměli a rozešli se. Nyní žije matka paní Anny s novým přítelem, kterého respondentka označuje jako svého nevlastního otce a se svým biologickým otcem se nyní již nestýká, i když dle svých slov se kontaktu s ním nezřiká. Paní Anna dále v rozhovoru uvedla, že její rodina a děti jsou pro ni nejdůležitější hodnotou na světě a kdyby neměla svoji rodinu, tak dle jejich slov neví, co by si počala, jelikož rodina jí pomohla, když ji nejvíc potřebovala a zároveň

respondentka ví, že se na svoji rodinu může kdykoliv spolehnout. Jak uživatelka sama v rozhovoru uvádí: „*Protože když je člověk v nouzi, tak jde k mámě. Když ta máma není, tak je to pak horší no*“.

Kontakt s otcem dětí

Paní Anna byla s přítelem devět let a má s ním celkem tři děti. V době, kdy respondentka neměla s partnerem ještě děti, žila společně s přítelem na ulici, a to celkem tři roky. Poté co otěhotněla, však začali s partnerem hledat společné bydlení. Nyní již s přítelem v kontaktu není, protože jí dle jejich slov dost ublížil: „*Jak jsme bydleli u té jeho sestřenice, tak jsme se takhle hodně hádali a on mě pak vyhodil no, a tohle mu nemůžu už odpustit*“.

Za celou dobu pobytu v zařízení BMOD paní Annu její přítel a otec dětí nenavštívil, ani jinak nekontaktoval. Dále paní Anna během rozhovoru uvedla, že její partner patří mezi tzv. olšské Romy, dle jejich slov tzv. Vluchy, kteří mají zcela jiné tradice a paní Anna tak byla pro rodinu svého partnera považována na jiné úrovni, než je jeho rodina: „*U nich jsem já jen jako Romka – Rumungri. A nelíbilo se jim, že nejsem taky olška, ale jeho máma taky nebyla, jen jeho otec, tak co*“.

Paní Anna také uvedla, že její matka s jejím partnerem taktéž nesouhlasila a nelíbil se jí, jelikož jí říkala, že mezi nimi a olšskými Romy je velký rozdíl. Jak paní Anna během rozhovoru uvádí: „*Tam se ten chlap bere jako pán tvorstva a u nich je to, že když je žena olška, tak se říká, že potřebuje od chlapa dostat. Když od svého chlapa nedostane, tak on ji tím pádem jakože nechce*“.

Respondentka také uvedla, že se nemohla ani oblékat, jak chtěla ona a ve vztahu musela poslouchat partnera a přizpůsobovat se mu a jeho rodině v době, kdy spolu ještě sdíleli společnou domácnost.

Můj pobyt v azylovém domě v Dalově

U paní Anny se jednalo o její první pobyt v azylovém domě a z tohoto důvodu byla dle svých slov na začátku hodně nervózní, i když jí vzhledem k její situaci nezbývalo nic jiného než tuto službu využívat. V době rozhovoru zde byla již sedmý měsíc a chtěla by zde zůstat dle svých slov po dobu jednoho roku, co zde může být a poté by si chtěla najít vhodné bydlení pro

sebe a své děti, což je jeden i z jejich cílů v rámci individuálního plánování, kdy společně se sociální pracovníci hledá vhodné bydlení.

Nejlépe by měla zájem o sociální bydlení, jelikož nemá dostatek finančních prostředků, aby si mohla najít vlastní bydlení v podnájmu, jelikož ve většině případů požadují za bydlení kauci, na kterou nemá dostatek finančních prostředků.

První dojem ze zařízení BMOD byl dle jejich slov zmatený, jelikož byla zvyklá na velké město a ruch okolo a tady na vesnici bylo ticho a klid, což se jí zpočátku nezdálo, ale nyní tuto skutečnost naopak vítá, a to hlavně i kvůli svým dětem.

Paní Anna uvádí, že je zde spokojená, a to jak s bydlením, tak i s prací pracovníků, jelikož když potřebuje s něčím pomoci, může se na pracovníky kdykoliv obrátit: „*Co se týče práce pracovníků, tak jsem spokojená, když člověk něco potřebuje, tak mu vždycky pomůžou a nestalo by se mi, že by mi s něčím někdy nepomohli*“.

V rámci individuálního plánování spolupracuje paní Anna především na hledání si bydlení a pravidelném spoření financí, kdy tuhle oblast týkající se spoření si financí, uváděla u sebe jako problémovou. Paní Anna také uvedla, že nemá problémy s penězi každý měsíc vyjít, ale nepodařilo se jí však žádný měsíc převést část financí do dalšího měsíce, jelikož nevěděla, jak s penězi správně hospodařit. Společně se sociální pracovníci si tedy sestavila finanční přehled svých měsíčních výdajů, které musí zaplatit a dále i finance, které potřebuje každý měsíc na potraviny a hygienické potřeby.

Díky tomuto přehledu mohla vidět, kolik peněz měsíčně utratí a také kolik peněz by díky spořivějšímu přístupu mohla našetřit, aby když bude tento azylový dům po roce pobytu opouštět, měla nějaké finance uspořeny dopředu. Nyní se uživatelce daří tento plán alespoň částečně naplňovat, kdy se jí daří každý měsíc neutratit veškeré finance a daří se jí převést část financí do dalšího měsíce.

Paní Anně pomáhají při zvládnutí nepříznivé situace a při pobytu v azylovém domě dle jejich slov nejvíce její děti, protože ví, že zde má vše potřebné pro výchovu svých dětí zajištěno. Jelikož má malé děti, nebyl u nich problém si na tuto situaci zvyknout, i když uvádí, že se jí starší syn občas ptá, kde budou bydlet, až opustí tento azylový dům.

Moje sny do budoucna

Paní Anna by chtěla především pro sebe a své děti mít své vlastní zázemí, aby měla společně s dětmi kde bydlet a nemusela být na nikom závislá. Jedná se totiž o její první zkušenost s pobytem v azylovém domě a nechtěla by, aby se tato situace již opakovala.

Její sen je mít svůj vlastní dům, kde by mohla být společně s dětmi a aby děti měly vše potřebné zajištěno a nemusely strádat stejně jako respondentka: „*Až prostě ty děcka jednou vyrostou, tak aby nemusely zažívat to co já. Nechci, aby to musely zažít. Protože já jsem toho zažila hodně*“.

4.8 Příběh respondentky č. 2

Proč jsem se ocitla v azylovém domě v Dalově

Paní Marie přišla do azylového domu v listopadu roku 2014. Nejednalo se o její první zkušenost s azylovým domem. Paní Marie přišla do zařízení BMOD v Dalově z jiného azylového domu, kde měla dle svých slov problém s jinou uživatelkou kvůli dětem, a proto chtěla jít jinam. Celkově zde byla pouze necelé tři měsíce. Vedoucí azylového domu pro matky s dětmi z tohoto jiného azylového domu poté paní Marii doporučila zařízení BMOD v Dalově. Poprvé se respondentka dozvěděla o sociální službě azylového domu prostřednictvím sociální pracovníce Orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Paní Marie byla nucena využívat sociálních služeb azylového domu vlivem nepříznivé situace ohledně financí, kdy neměla dostatek peněz na hrazení nájmu za byt, který předtím než skončila v prvním azylovém domě, obývala společně s dětmi a přítelem, který pak ale nastoupil do výkonu trestu.

Dokud s ní a s dětmi bydlel přítel, bylo vše dle jejich slov v pořádku a finance potřebné na hrazení nájmu jim nechyběly. Poté co její přítel skončil ve výkonu trestu, ocitla se sama s dětmi v bytě a nebyla již sama schopná hradit náklady spojené s bydlením. Za nehrazení nájmu jí zde vznikl dluh a ona se musela následně z bytu odstěhovat. Paní Marie uvedla, že ke své rodině (matce) se vrátit s dětmi nemohla, jelikož její matka bydlí v malém bytě ještě s ostatními členy domácnosti a všichni by zde být nemohli.

Rodinné zázemí (romské)

Rodiče paní Marie jsou rozvedení. Její rodiče se rozvedli, když byly respondentce pouhé dva roky, takže si dle svých slov biologického otce nepamatuje a nikdy se s ním ani nestýkala. Paní Marie má celkem tři sourozence, dva bratry a jednu sestru, se kterými je v kontaktu. Dle jejich slov je také často v kontaktu se svou matkou, která ji pravidelně volá.

Dle slov paní Marie je její matka velmi starostlivá a respondentce v její situaci hodně pomáhá. Dětství měla dle svých slov pěkné, kdy se o ně starala pouze jejich matka, která se jim velmi věnovala. Co se týče finanční stránky rodiny, jejich rodina prý nestrádala, jelikož její matce finančně velmi pomáhal její otec (dědeček respondentky). Jejich rodina tedy byla závislá na jeho pomoci, protože v jiném případě by matka respondentky měla potížit celou rodinu sama zajistit.

Úloha matky byla dle slov paní Marie především zajistit chod celé domácnosti, tedy postarat se o všechny děti, aby jim nic nescházelo a roli otce zde nahrazoval dědeček respondentky, který rodinu finančně podporoval. Paní Marie také v rozhovoru uvedla, že vždycky když měli v rodině nějaký problém a bylo třeba řešit záležitosti týkající se rodiny, účastnila se této debaty o problému vždy celá rodina, a to jak dospělí, tak i děti byly účastny této debaty: „*Vždycky když byl nějaký problém, tak jsme ho řešili jako celá rodina dohromady, a to jak dospělí, tak i děti, no*“.

Paní Marie v rozhovoru uváděla, že nejdůležitější věcí pro ni v životě jsou její děti, které jsou na prvním místě a dále je to její rodina, na kterou by nedala nikdy dopustit. Dále uvedla, že problémy členů rodiny vždy řeší společně všichni členové rodiny.

Kontakt s otcem dětí

Paní Marie má všechny své děti s jedním partnerem. Předtím než její partner nastoupil do výkonu trestu, společně žili v jednom bytě i s dětmi, ze kterého se poté respondentka musela, po nastoupení svého partnera do výkonu trestu, vystěhovat kvůli neplacení nájmu.

Nyní je její partner a otec dětí ve výkonu trestu a není s ním v žádném kontaktu. Se sociální pracovníci si sepsala návrh na úpravu péče o děti, kdy by chtěla, aby její partner platil na děti výživné, jelikož společnou domácnost nesdílí a ani jí dle jejich slov již sdílet nebudou.

Můj pobyt v azylovém domě v Dalově

U paní Marie se nejednalo o její první pobyt v azylovém domě, i když ještě předtím než nastoupila do BMOD v Dalově pobývala pouze tři měsíce v jiném azylovém domě. V době rozhovoru zde byla čtyři měsíce a momentálně uvažuje o možnosti vrátit se blíže k rodnému městu své matky, kde by chtěla opět pobývat v azylovém domě. Tuto možnost však zatím pouze zvažuje, protože je v Dalově dle svých slov spokojená, líbí se jí tu, ale momentálně neví, jak by chtěla, aby se věci odvíjely dál. Společně se sociální pracovníci dle přání respondentky pravidelně kontaktují azylový dům pro matky s dětmi nedaleko bydliště její matky, ale zatím zde není volné místo, aby mohli paní Marii přijmout.

V rámci individuálního plánování by měla paní Marie spolupracovat především na dodržování finančního plánu, který si sestavila ve spolupráci s vedoucí zařízení, jelikož u paní Marie docházelo každý měsíc opakovaně k utracení veškerých financí a poté jí nezbyval dostatek prostředků k zajištění potřeb pro děti a musela být tato situace ohledně nedostatku potravin zajištěna prostřednictvím zařízení BMOD. K těmto situacím dochází opakovaně i přes intervenci vedoucí zařízení. Co se týče jejího hospodaření s penězi, jedná se o respondentčinu problémovou oblast, jak v rozhovoru uvedla i sama paní Marie, protože veškeré finance, které obdrží, v brzké době utratí, protože nechce, aby její děti strádaly, i když v konečném důsledku taktéž strádají, jelikož respondentka před koncem měsíce finance již nemá, aby dětem mohla vše potřebné zajistit.

V rámci individuálního plánování by si chtěla hledat i bydlení, aby se osamostatnila s dětmi, i když jak sama v rozhovoru respondentka uvedla, nyní není možné, aby si hledala bydlení v nájmu, jelikož nemá dostatek financí a není prozatím ani schopna nějaké finance uspořít, jelikož se jí od doby jejího nástupu do zařízení BMOD nepodařilo ani jeden měsíc s financemi vyjít. Z tohoto důvodu si hledá bydlení opět formou azylového domu, a to v blízkosti bydliště své matky, která jí pomáhá.

Paní Marie v rozhovoru uváděla, že k tomu, aby pobyt v azylovém domě zvládala, přispívají její děti, o které se stará. Na situaci, že jsou nyní v azylovém domě, si dle jejich slov děti zvykly dobře a líbí se jim tu, i když starší syn se jí občas ptá, kde budou bydlet dál, až tady nebudou moci být.

Moje sny do budoucna

Paní Marie má dle svých slov jedno velké přání, a to je mít svůj vlastní byt, kde by mohla být společně se svými dětmi, partnerem. Dále by si přála nebýt na nikom závislá, čímž především myslela svoji matku, která jí hodně pomáhá. Za její pomoc a podporu je sice vděčná a neví, co by si zatím bez její podpory počala, ale do budoucna by se chtěla osamostatnit a nebýt na ní tolik závislá jako doposud: „*Já sem hrozně ráda za to, jak mě mamka podporuje, ale do budoucna bych se chtěla víc osamostatnit a nechtěla bych být na ní tak závislá jako teď*“.

4.9 Příběh respondentky č. 3

Proč jsem se ocitla v azylovém domě v Dalově

Paní Eva využívala sociální službu azylového domu v Dalově po dobu necelého jednoho roku. U paní Evy se nejednalo o její první zkušenost s azylovými domy. Paní Eva využívá těchto služeb opakovaně, a to již po dobu zhruba deseti let. Poprvé se v azylovém domě ocitla z důvodu, že se chtěla osamostatnit a nechtěla již bydlet u svého strýce, kde bydlela po smrti své matky. O možnosti sociální služby azylových domů se dozvěděla od pracovnice Orgánu sociálně právní ochrany dětí. V Dalově se ocitla již podruhé, jelikož zde byla dle jejich slov spokojená, a to zejména kvůli vhodnému prostředí, kde se azylový dům BMOD nachází.

Paní Eva předtím pobývala zejména na azylových domech ve větších městech, kdy za tu dobu vystřídala několik azylových domů. Chvilí paní Eva s dětmi pobývala i v sociálním bytě, kde to bylo dle jejich slov drahé a nezbyvalo jí poté dostatek financí na uhrazení potřeb pro děti, což se týkalo zejména pomůcek do školy, svačin pro děti a podobně.

Kvůli veškerým nákladům na bydlení nezvládala paní Eva platit tento nájem a musela se následně z bytu odstěhovat. Paní Eva také uvedla, že si zkoušela i hledat v práci, ale kvůli svým zdravotním problémům situaci nezvládala a měla pocit, že se dostatečně nemůže věnovat svým dětem, které jí dle jejich slov velmi potřebují: „*Potřebovala jsem být v klidu a mít čas také na děti a takové vypětí mi prostě nedělalo dobře, protože jsem byla sama na dvě děti a chtěla jsem se o ně co nejvíce postarat a dát jim vše co potřebují. Kvůli tomu jsem se pak k hledání si práce už nedostala*“.

Paní Eva se o azylovém domě v Dalově dozvěděla prvně od své kamarádky, která tento azylový dům chválila a doporučila jí ho.

Rodinné zázemí (romské)

Paní Eva uvedla, že se svojí rodinou moc nestýká a není s nimi v pravidelném kontaktu. Paní Evě zemřela matka, když jí bylo čtrnáct let a její otec byl v té době zavřený ve vězení. Z tohoto důvodu vyrůstala se svými dvěma bratry u svého strýce (bratr matky) a tety. Respondentka uvedla, že její dětství bylo komplikované a jako dítě hodně strádala, a to zejména po citové stránce: „*Já jsem to dětství měla takový komplikovaný a byla jsem hodně odstrčená, protože otec upřednostňoval bráchy a mě jen trápil*“.

Paní Eva uvedla, že její otec doma vládl pevnou rukou a její matka se starala o domácnost. U nich doma se zastával názor, že žena by měla muže ve všem poslouchat. Její otec se často choval agresivně, a to zejména poté, co požil alkohol. Svoji agresi si vybíjel zejména na matce a paní Evě, kdy je opakovaně za neuposlechnutí jeho rozkazů fyzicky a slovně napadal. Paní Eva také uvedla, že když jí bylo dvanáct let, její otec ji znásilnil a vyhrožoval, že to nesmí nikomu říct.

Paní Eva se ho bála a její matka se to nedozvěděla. Respondentka se s touto skutečností svěřila až po smrti své matky svému strejdovi a tetě, kteří to byli ochotni s ní řešit, ale paní Eva se k této události již nechtěla nijak vracet. Uvedla, že její otec trpěl závislostí na alkoholu a také na hraní karet a rulety.

Po finanční stránce na tom rodina nebyla špatně, jelikož dle slov respondentky dokázal její otec vyhrát nějaké peníze v kartách a na ruletě, ale jelikož byla paní Eva svým otcem odstrkovaná a dle jejich slov nenáviděná, musela se vždy držet v pozadí: „*Třeba když jsme jedli, tak oni všichni jedli maso a já jsem jako jediná musela jezť suchej chleba, protože to tak nařídil můj otec*“.

Paní Eva uvedla, že se díky svému komplikovanému dětství, kdy v tomto období velmi strádala, snaží naopak vše dopřát svým dětem a mnohdy jim tak kupuje i věci, které jsou zbytečné a na které nemá dostatek financí. A to jen proto, že nechce, aby musely strádat, tak jak ona strádala, když byla v jejich věku.

Matka paní Evy zemřela ve věku, který má nyní sama respondentka. Z tohoto důvodu se respondentka i bojí, že by jí mohl potkat stejný osud jako její matku kvůli jejím zdravotním problémům. Z tohoto důvodu často dle jejich slov zažívá úzkosti, kdy se jí honí hlavou myšlenky, že by se s ní mohlo cokoliv stát a že neví, co by pak bylo s dětmi: „*Moje maminka zemřela ve věku co má teď já, a proto se pořád bojím kvůli těm mým zdravotním problémům,*

že by se to mohlo stát i mně a nevím, co by se pak stalo s dětmi. Proto se jim také snažím dát všechno a hlavně je zabezpečit“.

Pro paní Evu jsou nejdůležitější hodnotou v životě její děti, podle kterých se odehrává celý její život a kterým se ve všem i přizpůsobuje, a to i na úkor své osoby. Snaží se jim tak vynahradiť vše, co ona sama neměla a děti jsou dle jejich slov pro ni celý její život, bez kterých by její život jinak neznamenal vůbec nic.

Kontakt s otcem dětí

Paní Eva je se svým partnerem a otcem jednoho z dětí pořád v kontaktu. S tímto partnerem má mladšího syna. Starší dcera má jiného otce, který by na ni měl platit výživné, ale neplatí nic. Její partner žije ve velkém městě, kam se paní Eva nyní opět vrátila, poté co jí nezbývalo mnoho času do vypršení lhůty jednoho roku v zařízení BMOD v Dalově. Chtěla se sem vrátit zejména z důvodu, že zde partner bydlí a taktéž ji finančně dopomáhá. Společně zde však nebydlí, jelikož paní Eva zde bude opět využívat služeb azylového domu pro matky s dětmi, i když respondentka uvedla, že by do budoucna chtěla, aby partner bydlel s nimi, a to zejména z důvodu, že kdyby se s ní něco stalo, byl by to právě on, kdo by se o děti staral místo ní.

Nyní uvedla, že si s ním prozatím společný život představit nedokáže, jelikož je zvyklá na svůj klid a bydlení v azylovém domě pro ni představuje větší jistotu: *„Kdybychom teď bydleli všichni spolu, asi by to nebylo moc dobré. Já jsem radši na tom azylovém domě, kde má větší jistotu a klid“.*

Můj pobyt v azylovém domě v Dalově

Paní Eva zde v době rozhovoru byla necelý jeden rok a to již podruhé, kdy se sem vrátila především z důvodu, že zde byla dle svých slov spokojená, jelikož je zařízení BMOD umístěné na vesnici a není tu takový ruch, jako bývá ve městě a také se jí zdá toto prostředí vhodnější pro děti. Už na začátku ale uvedla, že by se poté chtěla vrátit zpět do velkého města, jelikož zde má své známé, partnera a do budoucna zde budou mít děti i více příležitostí, než by tomu bylo dle jejich slov na vesnici.

Paní Eva uvedla, že se jí v zařízení BMOD líbilo ze všech azylových domů, které prošla nejvíce: „*Tady se mi ale líbí ze všech azylových domů nejvíce, hlavně co se týče ubytování, i ta pomoc a rada od personálu*“.

Respondentka zde byla dle svých slov nejvíce spokojená, zejména co se týče prostředí, kde se azylový dům nachází, dále s vybavením bytové jednotky, kdy viděla velkou výhodu v tom, že zde má vlastní kuchyňský koutek, kde může vařit a nemusí využívat k vaření pouze společnou kuchyň pro všechny uživatelky v zařízení. Dále respondentka uvedla, že zde velmi ocenila fakt, že při nástupu se platí kauce 500,- Kč a kterou je možné zaplatit do jednoho měsíce a ne hned v den nástupu, jako je tomu v některých azylových domech, kde se platí 500,-Kč na jednu osobu a je třeba také tuto částku zaplatit hned v den nástupu: „*Třeba musíte mít kauci na osobu pětistovku a jeden nájem dopředu. Tady to tak není, což je dobrý hlavně když člověk na začátku ty peníze nemá*“.

Paní Eva uvedla, že její děti si na skutečnost, že bydlí v azylovém domě, za tu dobu zvykly a jsou zde také spokojené. Děti jsou také její motivací a silou zvládat situaci, ve které se respondentka již delší dobu nachází. Jelikož je respondentka v azylových domech již delší dobu, má již určité zkušenosti a při svém druhém pobytu v zařízení BMOD v Dalově znala toto okolí podrobně, stejně tak i město Šternberk, kde se nachází veškeré potřebné instituce. Díky tomu se během svého pobytu v zařízení BMOD snažila pomáhat i jiným uživatelkám v azylovém domě, které jsou zde například poprvé a neví, kde se jaká instituce nachází: „*Já pomáhám i jiným uživatelkám tady, když potřebuju nějakou radu, protože jsem v azylech už dlouhou dobu, tak vím co a jak*“.

Paní Eva potřebovala ze strany personálu nejvíce pomoci s hospodařením s financemi, což byl i jeden z jejich dílčích cílů v rámci individuálního plánování. V rámci individuálního plánování spolupracovala paní Eva především na spojení si financí, aby se jí každý měsíc podařilo s danými financemi vyjít. Hlavní problém paní Evy spočíval právě ve skutečnosti, že nebyla schopná s danými financemi vyjít a byly zde nutné opakované intervence ze strany vedoucí zařízení, kdy měla následně respondentka dohodnutý finanční plán s vedoucí zařízení, která s ní každý měsíc jednotlivé finance rozpočítala. I přes tyto intervence však docházelo k utrácení většího finančního obnosu, než bylo dohodnuto.

Paní Eva sama přiznala, že co se týče hospodaření s financemi, představuje to pro ni problémovou oblast, jelikož ví, že s financemi není schopná vycházet a peníze které obdrží, často utratí za věci pro své děti, kdy nechce, aby její děti strádaly. Dále paní Eva společně se

sociální pracovníci hledala vhodné bydlení pro ni a její děti, jelikož se blížila doba, kdy musela zařízení BMOD v Dalově opustit.

Jelikož měla respondentka potíže s financemi vycházet a nedařilo se jí uspořít částku na nájem, nebylo možné, aby si hledala bydlení formou nájmu. Z tohoto důvodu sociální pracovníce hledala společně s paní Evou dle jejího přání bydlení formou azylového domu pro matky s dětmi. Společně se jim podařilo oslovit azylový dům v jednom velkém městě, kam chtěla paní Eva společně s dětmi jít. Dále se část spolupráce odvíjela od zařizování potřebných náležitostí pro změnu jejího pobytu.

Moje sny do budoucna

Paní Eva by chtěla nejvíce zabezpečit své děti do budoucna, aby dle jejich slov nemusely být po azylových domech, jako musela být ona sama. Potřebu zabezpečit děti uváděla respondentka v průběhu celého rozhovoru, kdy kladla důraz především na to mít jistotu, že o děti bude dobře postaráno. Potřeba zabezpečit děti je i jeden z důvodů, proč se paní Eva chtěla vrátit zpět do města, kde žije její partner, jelikož spoléhá na to, že zde má přítele a kdyby se s ní cokoliv stalo, byl by to on, kdo by se o děti staral místo ní.

Paní Eva se totiž velice obává o svůj zdravotní stav, k čemuž ve velké míře přispělo i úmrtí její matky ve věku uživatelky: „ *Mě hlavně zajímají děti, a to jak je zabezpečit. Protože se o sebe hodně bojím, kdyby se mi něco stalo, tak sem ráda, že je v té Praze i ten přítel*“.

5. Diskuze

Ve své praktické části jsem se zaměřila na příběhy tří romských matek, které se v době rozhovoru nacházely v zařízení BMOD v Dalově a hlásily se k romské identitě. V tomto zařízení působím jako sociální pracovnice od září roku 2014. Velmi mne zajímaly životní příběhy těchto žen a taktéž důvody, které je vedly k nutnosti využít sociálních služeb azylových domů, a to konkrétně v zařízení BMOD, kde působím.

Důvod, proč jsem se zaměřila právě na romské matky, bylo, že mě zajímalo, proč se zrovna tyto ženy ocitly v tomto zařízení a nevyužily například záchranné sítě v rámci své rodiny.

Příčiny, které vedly romské matky k využívání sociálních služeb v zařízení BMOD byly spojené často s finanční situací respondentek, kdy kvůli špatné finanční situaci v rodině byly nuceny opustit své byty, kde měly podnájem a neplatily pak za služby spojené s tímto užíváním bytu. Poté musely využívat služeb azylových domů. U první respondentky bylo její příčinou pobytu v zařízení BMOD neplacení nájmu, kdy poté následovalo vystěhování, a tato situace se několikrát s dětmi opakovala, kdy vše vyústilo k jejich přestěhování k přítelově sestřenci. Službu azylového domu jí doporučil Odbor sociálních věcí v Brně. Respondentka se nakonec vrátila zpět ke své matce, kde chvíli žila, ale z důvodu již velkého počtu obyvatel v bytě, se musela odsud vystěhovat. Její nevlastní otec jí poté pomohl najít zařízení BMOD v Dalově, o kterém se dozvěděl přes své známé.

U druhé respondentky byla příčina využívání služeb azylového domu ukončení nájemní smlouvy z důvodu neplacení nájmu. Respondentka v bytě bydlela společně s přítelem, kdy však přítel musel nastoupit do výkonu trestu a jí poté nezbyval dostatek financí na hrazení služeb spojených s bydlením. Nájem tedy neplatila a poté se musela i s dětmi vystěhovat. Ke své matce jít nemohla, jelikož zde bydleli i jiní členové domácnosti a nebyl by zde dostatek místa pro všechny členy domácnosti.

U třetí respondentky se jednalo taktéž o nedostatek finančních prostředků, kdy z důvodu smrti své matky bydlela u strýce a chtěla se osamostatnit. O možnosti azylových domů se dozvěděla od pracovnice Orgánu sociálně právní ochrany dětí. Na bydlení v nájemním bytě neměla respondentka dostatek finančních prostředků, jelikož se jí s nimi nedařilo hospodařit.

Nejvíce všem respondentkám pomáhaly při zvládnutí situace, kdy se ocitly v azylovém domě, jejich děti, kvůli kterým se snažily tuto nepříznivou situaci zvládnout. První respondentka uváděla, že jelikož se jednalo o její první pobyt v azylovém domě, byla z této

situace nervózní a zmatená. K tomu přispívala i skutečnost, že předtím žila ve velkém městě a nyní se ocitla na venkově, takže jí zde chyběl ruch města a byl tu na ni velký klid. Teď tuto skutečnost naopak vítá, jelikož je tohle prostředí dle jejich slov pro děti vhodnější a je tu spokojená. U dětí dle jejich slov nebyl problém si na situaci zvyknout, jako tomu bylo například u ní.

Druhá z respondentek uváděla, že neměla problém si na novou situaci zvyknout, jelikož se jednalo už o její druhý pobyt v azylovém domě, tak věděla, jaké jsou v azylovém domě pravidla. U jejich dětí taktéž nebyl problém s tím si zvyknout na novou situaci, ale její starší syn se ptá, kde budou bydlet, až nebudou moci být v azylovém domě.

Třetí respondentka pobývá po azylových domech již desátý rok, a když se ocitla v azylovém domě v Dalově, neměla žádný problém si zvyknout na tuto situaci, k čemuž přispívala i skutečnost, že tu byla podruhé a okolí již dobře znala. Uváděla, že zde byla spokojená, a právě z tohoto důvodu zde byla také už podruhé. Nejvíce byla spokojená s prostředím, kde se azylový dům nachází, s vybavením bytové jednotky, kde má pro sebe bytovou jednotku s kuchyní a vlastním sociálním zázemím. Děti respondentky jsou na situaci, že bydlí v azylovém domě dle jejich slov již zvyklé, protože se s nimi tak pohybuje již desátým rokem a v azylovém domě s ní bydlí prakticky od narození. Jelikož má respondentka s azylovými domy zkušenosti, pomáhá i novým uživatelkám služby s jejich adaptací.

Hospodaření s financemi je oblast, se kterou respondentky potřebují v zařízení BMOD nejčastěji pomoci a jedná se u nich o problematickou oblast, jelikož si neumí finance rozvrhnout na celý měsíc a peníze, které obdrží, často v brzké době utratí, kdy nechtějí, aby jejich děti strádaly, tak jako ony strádaly v dětství. Na potížích s hospodařením s financemi se shodly všechny respondentky, kdy u dvou z nich byly nutné i pravidelné intervence ze strany vedoucí BMOD, která s nimi tuto situaci opakovaně probírala a i přesto docházelo k opětovným situacím, kdy tyto dvě respondentky byly bez financí.

Jako další oblast, se kterou potřebují respondentky pomoci, uváděly v rozhovorech oblast bydlení, kdy potřebují pomoci s hledáním si vhodného bydlení. Tato oblast je však poněkud problematická, kdy mají respondentky problémy vyjít s financemi na celý měsíc a nemohly by tak v tomto případě jít bydlet do nájemního bytu. Další problémovou oblastí jsou rovněž kauce za tyto byty, které chtějí majitelé bytů, kdy je často požadována kauce za byt v částce jednoho a více nájmů, což je v jejich případě nemyslitelné, aby si na tuto kauci během pobytu v azylovém domě naspořily. Z této skutečnosti vyplývá, že tyto matky často poté odchází opět

bydlet do azylového domu a jedná se tak o koloběh, kdy přechází z jednoho azylového domu do druhého. Takovým příkladem může být i respondentka č. 3, která se již takto pohybuje po azylových domech deset let a po uplynutí jednorochní doby pobytu v BMOD šla opět do jiného azylového domu. Respondentka č. 2 přišla do BMOD rovněž z azylového domu a poté uvažuje opět o bydlení v azylovém domě, jelikož ví, že tohle je pro ni zatím jediná možnost, jak mít zajištěno bydlení pro sebe a děti. U první respondentky se jednalo o její první pobyt v BMOD a chtěla by, aby se tato situace už neopakovala. Jako jediná z těchto respondentek finance, které obdrží, neutratí a nyní se jí daří převést alespoň i malé částky do dalšího měsíce. Na to, aby si tato respondentka však našetřila finance na kauci, je to ale málo. Její jedinou možností, jak neskoučít opět v azylovém domě, by mohla být možnost sociálního bydlení, které však v okolí města Šternberk a nejen zde velmi chybí pro tuto cílovou skupinu.

Co se týče představ respondentek do budoucna, opět se v této oblasti všechny shodovaly, kdy si nejvíce přály mít své vlastní zázemí, svůj byt, aby mohly zabezpečit své děti do budoucna a nebyly již na nikom závislé. Nejvíce se respondentky shodovaly v oblasti, aby jejich děti byly zabezpečené a nemusely strádat ve svém dětství tak, jako strádaly samy respondentky v tomto období.

Jak se bude odvíjet budoucnost těchto matek dále, až opustí azylový dům?

Mezi hlavní potíží těchto respondentek patří jejich finanční gramotnost, kdy mají problémy s penězi hospodařit. Další potíží je také v tom, že není v jejich silách si naspořit finance na kauci v nájemním bytě a v okolí také chybí následná služba ve formě sociálního bydlení. Matky opouštějící azylový dům pak nemají na výběr a často jim nezbyvá nic jiného než jít z azylového domu opět do azylového domu. Je třeba dbát na finanční gramotnost těchto uživatelék, a to nejen svých respondentek, ale obecně u všech. Dále je třeba, aby v našem okolí (a nejen zde) byla následná služba věnovaná této cílové skupině.

Dle Střednědobého plánu rozvoje města Šternberka na rok 2013 – 2016 bylo označeno právě sociální bydlení za závažný problém, kdy sociální bydlení chybí především jako navazující služba pro uživatele či uživatelky azylového domu, která by jim měla alespoň ze začátku pomoci při zařazení se do běžného života. Z hlediska zjištěných potřeb se sociální bydlení společně s potřebou finančního poradenství v oblasti zadlužování rodin a nabídka volnočasových aktivit pro mládež ukázaly jako nejžádanější (Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Šternberska na období 2013-2016, 2012, s. 25).

I podle swot analýzy v tomto Střednědobém plánu rozvoje města Šternberka pro etnické menšiny a osoby jiného sociokulturního prostředí byla absence sociálního bydlení či startovacích bytů považována za slabou stránku. Stejná situace však byla i u ostatních pracovních skupin (Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Šternberska na období 2013-2016, 2012, s. 34).

Zaplatit si vlastní bydlení je ze sociální podpory obtížné, a když už by došlo k zaplacení tohoto bydlení, nezbyly by respondentkám žádné finance na jídlo a provoz domácnosti. Jelikož je většina bytů majetkem soukromých subjektů, je velmi obtížné, aby na ně respondentky dosáhly. Takže celá situace skončí tak, že tyto respondentky a ostatní osoby v podobné situaci končí v azylových domech a ocitají se tak v kruhu, ze kterého se jen velmi těžko dostává zase zpět. Průměrná doba pobytu na azylovém domě je tak odhadována na dobu tří let (Neubauer, podle MPSV, 2015, s. 27 – 28).

6. Specifika zkoumaných romských matek

V této kapitole bych chtěla popsat, co se u tří respondentek napříč rozhovorem objevovalo za zajímavá témata a jak se u každé z respondentek toto téma lišilo. Jednalo se především o nelehké dětství, problémy s rodiči (zejména otci), upřednostňování chlapců na úkor děvčat, negativní vzory ve výchově a z toho plynoucí problémy v dospělosti. Dále se zde objevilo i téma olašských (valašských) Romů versus Rumunguri, kdy u jedné z respondentek je otec dětí olašským (valašským) Romem.

Co se týče dětství respondentek, kromě jedné z nich (respondentka č. 2), jej označovaly zbylé dvě za komplikované, a to hned z několika důvodů. Na základě rozhovoru s respondentkami bylo jejich dětství po negativní stránce ovlivňováno nelehkou finanční situací v rodině (respondentka č. 1), která byla zapříčiněna častým pobytem otce respondentky ve výkonu trestu, kdy následně celou domácnost musela zajistit sama matka respondentky a rodina tak neměla dostatek finančních prostředků na zajištění potřebných věcí v domácnosti. Nelehká finanční situace rodiny se u respondentky odrážela i na situaci jejich způsobu bydlení, kdy s matkou bydleli v sociálně vyloučené lokalitě bez elektřiny, vody.

U respondentky č. 3 bylo komplikované dětství zapříčiněno nenávistí otce vůči její osobě, kdy otec této respondentky upřednostňoval syny na úkor své dcery, což mělo za následek strádání po citové stránce a rozvinutý pocit nedůležitosti u respondentky. K nelehkému dětství u respondentky přispívala i závislost otce na alkoholu, hraní karet, rulety, znásilnění otcem a pravidelným agresivním chováním otce vůči matce a respondentce. U této respondentky sehrála důležitou roli i vážná událost v rodině v podobě úmrtí matky. Po finanční stránce na tom nebyla rodina respondentky nejhůře, jelikož její otec dokázal vždy nějaké peníze vyhrát.

Respondentka č. 2 popisovala své dětství naopak jako pěkné, kdy je však vychovávala pouze matka. Roli otce zde nahrazoval respondentčin dědeček, který její matce pomáhal rodinu finančně zajistit a poskytnout rodině vše nezbytné. Díky jeho pomoci tato rodina nestrádala po finanční stránce.

Respondentku č. 1 a respondentku č. 2 spojuje skutečnost, že obě dvě pocházely z rodiny, kde se jejich rodiče časem rozvedli. U respondentky č. 1 se její rodiče seznámili v dětském domově, odkud oba dva pocházeli.

Jednou ze zajímavostí objevující se v rozhovoru u respondentky č. 1, byla skutečnost, že její bývalý partner a otec jejich dětí patří k tzv. olašským (valašským) Romům, kteří se vymezují na úkor tradičně usedlých Romů (Rumunguri) pocházejících především z území východního Slovenska.

Olašští Romové jsou známí svým nepříliš kladným přístupem k tradičně usedlým Romům, kdy na ně nahlíží s určitým despektem a používají pro ně označení Rumunguri, což uváděla respondentka i v rozhovoru. Olašští Romové jsou u nás považováni za nositele jedny z nejkonzervativnějších romských tradic. Nejvýraznější rozdělení společenského postavení u muže a ženy je možno spatřovat právě u olašských Romů, kdy musí žena projevovat muži poslušnost a nezdědka je i bita, kdy tím tak muž projevuje ženě svoji náklonnost a ona mu věrnost. Mnoho žen toto chování nepovažuje za patologické a touto poslušností dávají svému muži najevo svou věrnost (Říčan, 1998, s. 47).

Tato respondentka pak v rozhovoru uváděla, že si jak její, tak i rodina jejího partnera od začátku jejich vztahu nepřáli, aby spolu žili, jelikož každý pochází z jiné vrstvy. Nyní již respondentka není s otcem dětí v žádném kontaktu. V době, kdy respondentka sdílela se svým partnerem společnou domácnost, uváděla, že se svému partnerovi musela často přizpůsobovat a jednat tak, jak on uznal za vhodné.

Závěr

Diplomová práce se zabývá romskými matkami v azylovém domě v Bydlení pro matky/otce s dětmi v tísni (dále jen BMOD) v Dalově. Cílem bylo popsat příběhy tří romských matek. V teoretické části jsem se pro přiblížení problematiky zabývala stručným vymezením pojmu, kdo jsou to vlastně Romové a následně jsem na toto vymezení navazovala popisem romské rodiny v minulosti.

Dále jsem se podrobněji zabývala popisem struktury uvnitř romské rodiny, kde jsem se zajímala i postavení ženy a muže v romské rodině a také o skutečnost, jak prožívají romské děti své dětství. V této kapitole jsem se v rámci rodiny věnovala i popisu rodin matek samoživitelek, které jsou vystaveny celé řadě problémů a mnohdy jsou právě tyto matky ohroženy i sociálním vyloučením.

V další kapitole jsem se pak již samostatně věnovala konceptu sociálního vyloučení, kterým jsou matky samoživitelky a zvláště pak ještě matky romského etnika, ohroženy. V rámci této kapitoly jsem popisovala i koncept sociálního bydlení v souvislosti s připravovaným zákonem o sociálním bydlení, který by měl vejít v platnost od roku 2017. Sociální bydlení jako následná služba na azylové domy je nedostatkovým „zbožím“ a lidé z azylových domů, kteří si nemohou dovolit klasické nájemní bydlení z důvodu finanční náročnosti (kauce za byt), jsou pak odkázáni často opět na službu azylových domů.

V poslední kapitole teoretické části jsem se věnovala popisu azylových domů jako jedné z forem pomoci při ztrátě bydlení pro osamělé matky s dětmi. Podrobněji jsem se pak věnovala popisu konkrétního zařízení v Dalově, kde jsem uskutečnila svoji výzkumnou část.

Ve výzkumné části práce jsem se zaměřila na tři romské matky, kdy bylo mým výzkumným cílem zjistit příčiny, které vedly romské matky k využívání služeb azylového domu v Dalově, k získání přehledu o průběhu jejich adaptace na nově vzniklou situaci, možnosti nabízející řešit danou situaci a jejich představy o budoucnosti. Prostřednictvím rozhovorů se ženami a také prostřednictvím doplňkové metody zúčastněného pozorování a studia dokumentů se mi podařilo zjistit tyto potřebné informace.

Příčiny, které vedly romské matky k využití služeb azylového domu v Dalově, spočívaly zejména v nedostatku financí na hrazení nájmu, kdy z tohoto důvodu dvě respondentky přišly o bydlení a přes Orgán sociálně právní ochrany dětí jim byla doporučena sociální služba azylového domu. U jedné respondentky bylo naopak příčinou pobytu v azylovém domě úmrtí matky, kdy respondentka bydlela po smrti své matky u svého strýce a nechtěla zde již déle pobývat.

Důvod, proč tyto matky nemohly využít záchranné sítě v rámci své rodiny v oblasti bydlení, byla skutečnost, že rodiny respondentek bydlely v takových bytových podmínkách, že zde respondentky se svými dětmi bydlet již nemohly nebo by mohlo následně dojít k vystěhování celé rodiny.

Tato skutečnost se shoduje i s tvrzením od Matoušek, Pazlarová (2014, s. 168), kdy autoři uvádí, že se vystěhovaná romská rodina může nastěhovat do bytu k příbuzným, ale tím se zvyšuje velká pravděpodobnost, že příbuzná rodina také přijde o bydlení, a to například vlivem porušení podmínek uvedených v nájemní smlouvě. Konkrétními důvody výpovědi pak mohou dále být nenahlášené osoby v bytě, nadměrná spotřeba energií a vody související se zvýšením zálohy, a tím také dluhů na službách či hluk spojený se zvýšeným počtem osob v bytě a další.

Adaptace respondentek na nově vzniklou situaci byla spojená s jejich zkušeností s azylovými domy pro matky s dětmi. U respondentek, které již měly zkušenosti s pobytem v jiném azylovém domě, neměly problém s adaptací na nově vzniklou situaci. U respondentky, která zkušenost s pobytem v azylovém domě neměla, probíhala její adaptace delší dobu, jelikož se jednalo o její první zkušenost a také byla zvyklá na pobyt ve městě a nyní se ocitla na vesnici, což pro ni zejména na začátku využívání služby azylového domu nebylo jednoduché. Později respondentka tuto skutečnost naopak velmi vítala, stejně tak i ostatní respondentky, které uváděly, že jsou v Dalově spokojeny s prostředím, které je vhodné zejména pro jejich děti. Všechny respondentky se shodly, že jim k adaptaci na nově vzniklou situaci pomáhaly především jejich děti, protože věděly, že zde budou mít vše potřebné pro péči a výchovu svých dětí zajištěno.

Možností, jak řešit danou situaci ve které se respondentky nacházejí, není mnoho. Jedná se především o skutečnost, že všechny respondentky mají potíže s hospodařením s financemi. Z tohoto důvodu mají problémy si opatřit bydlení klasickou nájemní formou, jelikož většina soukromých majitelů bytů požaduje kauci, na kterou tyto respondentky nemají finance. Potíže s hospodařením s financemi uváděly všechny tři respondentky. Z tohoto důvodu nezbývá respondentkám mnoho příležitostí, jak tuto situaci řešit, a proto bývají v mnohých případech z důvodu absence následné služby, tyto respondentky opět odkázány na službu azylových domů či bydlení na ubytovnách.

Představy respondentek se shodovaly v tom, že všechny respondentky uváděly, že by si do budoucna přály opatřit si své vlastní bydlení, aby nemusely být závislé na pomoci druhých. U jedné z respondentek se objevilo i přání zabezpečit své děti do budoucna, aby nemusely pobývat po azylových domech stejně jako respondentka.

Na základě zjištěných výsledků je třeba dále se hlouběji věnovat zlepšování finanční gramotnosti u těchto respondentek, aby byly schopny s financemi hospodařit a mohly si postupně spořit finance na potřebnou kauci a opatřený byt si pak i udržet. Nadějí na bydlení by pak mohla být následná služba ve formě sociálního bydlení, která není zatím dostatečná a chybí. Je tedy potřeba změna především na této úrovni, která by matkám v azylových domech nabízela více možností, jak se z opakujícího pobytu po azylových domech vymanit a více je tak i motivovala k aktivitě.

Seznam literatury

Brož, M., Černý, J., Hůle, D., Kintlová, P., Toušek, L. (2007). *Kdo drží Černého Petra. Člověk v tísní – společnost při České televizi*, o. p. s.

Český rozhlas (2000): Romská rodina [online]. Dostupné dne 15. 4. 2015 z <http://www.romove.radio.cz/cz/clanek/18387>

Davidová, E. (2001). *Romové a česká společnost. Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha: Národohospodářský ústav J. Hlávky.

Davidová, E. (2004). *Romano drom. Cesty Romů 1945 – 1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Department for International Development policy paper (2005): Reducing poverty by tackling social exclusion [online]. Dostupné dne 28. 4. 2015 z <http://www2.ohchr.org/english/issues/development/docs/socialexclusion.pdf>

European Parliament 's Committee on Employment and Social Affairs (2013): Social housing in the EU [online]. Dostupné dne 4. 5. 2015 z http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/492469/IPOL-EMPL_NT%282013%29492469_EN.pdf

Gbelcová, E., Novák, T. (1988). Co čeká a co nemine svobodné matky. In Matoušek, O. (Ed.), *Rodina jako instituce a vztahová síť* (s. 128). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Hasmanová Marhánková J. (2011): Matky samoživitelky a jejich situace v České republice. „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory) [online]. Dostupné dne 27. 4. 2015 z

http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hlůzová, V. (2014). *Z minulosti Dalova u Šternberka*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

Hübschmannová, M. (2002). *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Interní materiály BMOD Dalov

Jakoubek, M., Hirt, T. (2004). *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s. r. o..

Lux, M., Kostecký, T. (2011). *Bytová politika: teorie a inovace pro praxi*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Matoušek, O., Kodymová, P., Koláčková, J. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.

Matoušek, O. (2007). *Sociální služby – legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál.

Matoušek, O., Pazlarová, H. (2014). *Podpora rodiny. Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

Miovský, J. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

MPSV (2015): Sociální bydlení má mít tři stupně bydlení podle situace lidí [online]. Dostupné dne 10. 5. 2015 z <http://www.mpsv.cz/cs/20186>

Navrátil, P. (2003). *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál.

Nečas, C. (1999). *Romové v české republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Neubauer, M. (nedatováno). Perspektiva lidí bez domova. In Ministerstvo práce a sociálních věcí (Eds.), *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice. Sborník z konference* (s. 26 – 28). Praha: MPSV ČR.

Občanský zákoník. Zákon č. 89/2012 Sb. v účinném znění ke dni 4. 5. 2015.

Příručka pro sociální integraci (2010). Praha: Úřad vlády, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách.

Říčan, P. (1998). *S Romy žít budeme – jde to a jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál.

Sdružení azylových domů v ČR, o. s. (nedatováno): Poslání a cíle S. A. D. [online]. Dostupné dne 1. 5. 2015 z <http://www.azylovedomy.cz/poslani-a-cile-s-a-d/>

Schuringa, L. (2007). *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Radovan Goj.

Snopek, J. a kol. (2014): Systém sociálního bydlení v České republice: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení [online]. Dostupné dne 1. 5. 2015 z http://www.socialnibydeni.org/sites/default/files/publicFiles/SOUBORY/2015/01/20/21-20-53/pozicni_dokument_psb_140917.pdf

Snopek, J. (nedatováno). Začlenění do bydlení: Možnost návratu. In Ministerstvo práce a sociálních věcí (Eds.), *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice. Sborník z konference* (s. 82 – 86). Praha: MPSV ČR.

Sociální služby Šternberk, p. o. (nedatováno): *Organizace* [online]. Dostupné dne 27. 4. 2015 z <http://www.socialnisluzby.cz/organizace/>

Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert Boskovic.

Strauss, A., Glaser, B. (1967). The Discovery of Grounded Theory. In Hendl, J. (Ed.), *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace* (s. 246). Praha: Portál.

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Šternberska na období 2013 – 2016 (2012),
[online]. Dostupné dne 1. 6. 2015 z

http://www.sternberk.eu/images/stories/dokumenty_odboru/socialni_veci/planovani_soc_sluzeb/strednedoby_plan_rozvoje_socialnich_sluzeb_sternberska_na_obdobi_2013_-_2016.pdf.

Šišková, T. (2001). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.

Šuleř, P., Lázníčková, I., Hübschmannová, M., Horváthová, J., Lhotka, P., Nečas, C., ..., Popov, V. (1999). *Romové. Tradice a současnost*. Brno: Muzeum romské kultury.

Švaříček R., Šed'ová K., Janík, T., Kaščák, O., Miková, M., Nedbálková, K., ..., Zounek, J. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Urban, D., Kajanová, A. (2009). Sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách se zaměřením na prevenci sociálních patologií v praxi – České Budějovice. *Sociální práce/Sociální práca*, č. 2, s. 56 – 61.

Záhumenská, M. (nedatováno). Romany family and its attitude to education. In Balvin, J., Kwadrans, L. (Eds.), *Situation of Roma minority in Czech, Poland and Slovakia* (s. 131 – 137). Wrocław: Foundation of Social Integration Prom.

Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb. v účinném znění ke dni 4. 5. 2015.

Žlnayová, E. (1996). Postavenie a úloha ženy-matky a muža-otca v rómskej rodine. *Romano džaniben*, č. 1–2, s. 29–41.